

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

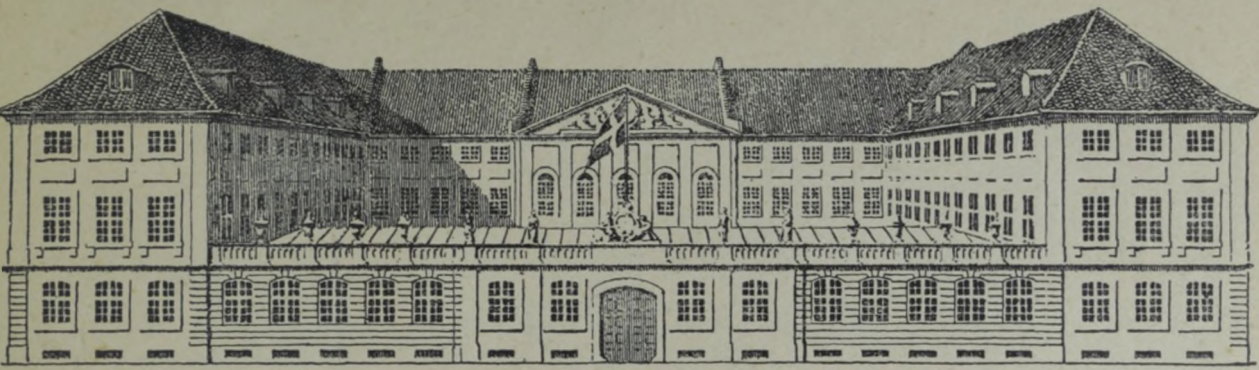
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA
NATIONALMUSEETS
ARBEJDSMARK
1930

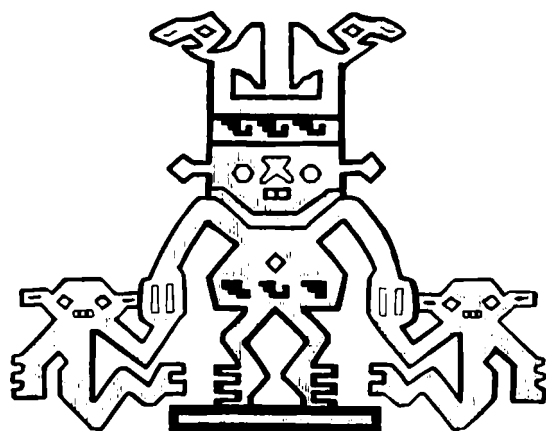

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

FRA NATIONALMUSEETS
ARBEJDSMARK
1930

FRA
NATIONALMUSEETS
ARBEJDSMARK
1930

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXX

INDHOLD

	Side
C. M. SMIDT: Søborg.....	5
HANS KJÆR: En ny Hustomt paa Oldtidsbopladsen ved Ginderup.....	19
H. C. BROHOLM: Broskov Fundet. En Gravplads fra Folkevandringstiden...	31
H. ZANGENBERG: Folkemuseets Landsundersøgelse af gamle Bønderbygninger	39
GEORG GALSTER: Møntfundet fra Kirke Værløse	50
VICTOR HERMANSEN: Ribe Domkapitels Pokal	53
M. MACKEPRANG: Sølvfundet fra Errindlev Præstegaard	57
THOMAS THOMSEN: Fra den etnografiske Samling. Større Gaver	61

Omslagets Vignet er en forstørret Gengivelse efter en af Kirke Værløse Fundets
Mønter fra Sven Estridsens Tid. Titelbladets er efter et peruansk
Vævemønster i Etnografisk Samling.

Den gamle Tjørn paa Resterne af Borgens østre Ringmur.

SØBORG

Ved C. M. SMIDT

OPPE i Nordsjælland, i Holbo Herred, mellem den store Grib Skov i Syd og Havet i Nord, ligger Ruinerne af den gamle Bispe- og Kongeborg Søborg, kun 3,6 Kilometer, knapt en halv dansk Mil fra Kysten. Den gamle Borgbanke hæver sig blot nogle faa Meter over Engene, men skelnes dog paa Afstand som en Lund af høje Træer og gamle Tjørne.

Tre store Tjørne staar paa Borgpladsen. Naar de blomstrer ved Sankt-Hansdagstide, er deres brede, kuplede Kroner som dækkede af Sne. Den største af dem, Danmarks ældste Tjørn, staar paa Resterne af Borgens østre Ringmur, der kun hæver sig ubetydeligt over Borgbankens Niveau. Her har den voxet siden omkring Aar 1600 og er et levende Vidne om, at Borgen allerede ved denne Tid var nedbrudt.

Dengang laa Borgruinen ikke, som nu, omgivet af Marker og Enge, men paa en Ø i Søborg-Sø, som var henad 2 Mil, omtrent 15 Kilometer i Omkreds, og at Borgen allerede noget før 1600 laa som Ruin, har vi et skriftligt Vidne om i en paa Latin ført Dagbog fra en Mand, der i 1588 gæstede Søborg. Han var Sekretær i det Gesandtskab, den engelske Dronning Elisabeth sendte til Danmark for at kondolere i Anledning af Frederik II's Død. De gik i Land i Gilleleje og begav sig tilfods til „en Landsby ved Navn Søborg“, hvor man overnattede, og hvor man spiste „en Fisk der kaldtes Brasen, og Mage til Fedme mindes jeg aldrig at have set hos nogen Fisk“. „Vi saa en saare yndig Sø, hvori en Ø. *Fordum laa midt paa Øen en Borg, hvis Levninger endnu ses.*“

Hvornaar Borgen er nedbrudt, ved vi ikke, kun at Lensmanden paa Kronborg, Johan Taube, i 1577 af Frederik II faar Lov til paa Søborg eller Gurre at bryde saa mange Sten, „som han til Skorstene i sit Hus i Helsingør maatte behøve“.

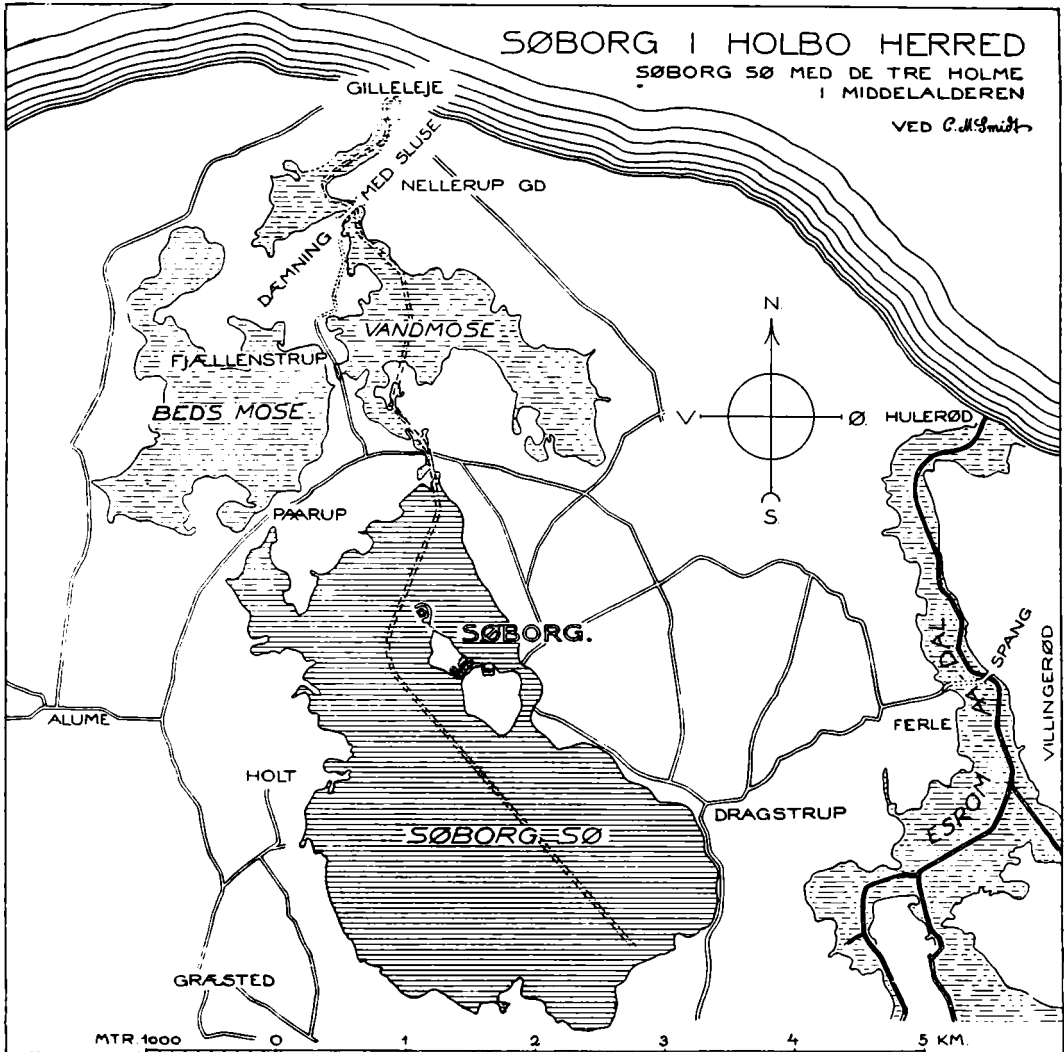

Fig. 2. Kort over Søborg Sø i Middelalderen. — Dengang laa Søens Vandspejl omtrent 6 Meter over Havet; men paa Kortet, som er tegnet efter Generalstabens Maalebordsblad, er Søen kun fremstillet med en Vandstandshøjde af 5 Meter o. H., Søen var altsaa i Middelalderen noget større end vist paa Kortet. De angivne Veje er de nuværende. De stiplede Linier angiver den nuværende Afvandingskanal.

Naar den jagtelskende Kong Frederik II i August 1580 opholder sig i Søborg og underskriver flere Dokumenter: „paa Jagten udi Søborg“, maa det derfor ikke forstaas som Slottet eller Borgen ude paa Borgholmen. Kongen maa have boet i en Bygning paa en af de andre Øer i Søborg Sø. — Tæt ud for Midten af Søens nordøstre Bred strakte sig nemlig en Række af 3 Øer i nordvestlig Retning. Den første eller inderste Ø nærmest Søbredden er den, som rummede og endnu rummer Søborg By og Kirke. Den følgende eller mellemste er en langagtig Ø, paa hvilken Staldgaarden og andre Bygninger fandtes, og hvor der i vor Tid er fremdraget Levninger af en lang, middelalderlig Bygning. Den tredje og mindste endelig er selve Borgholmen yderst ude i Søen.

Fig. 3. Den ombyggede Borgs nordre Ringmur før Istandsættelsen i 1913. De løse Kampesten blev nummere-
rede og fotograferede i en Række Frontfotografier, inden de nedtoges og atter indmuredes.

Blandt Danmarks Købstæder nævnes Søborg fra c. 1270 til c. 1550. Efter Midten af 16de Aarhundrede var den kun en Landsby. Men allerede forinden maa Borgen være ødelagt.

Søborg var kongeligt Len, og Lenet og Lensmændene omtales indtil et Par Aar før Grevens Fejde i 1534—36. Da Grev Christoffer ved Midsommer 1534 gaar i Land tæt Nord for Kjøbenhavn og senere besætter Nordsjælland og erobrer Helsingør, maa Søborg antages at være ødelagt. Som Borg og som selvstændigt Len nævnes det aldrig mere. Næste Gang Borgen omtales, er nemlig, da Lensmanden paa Kronborg i 1577 faar Lov at bryde Sten.

Blandt et Lands historiske Bygninger er der nogle, som skønt forlængst nedbrudte og hensmuldrede dog ved deres Historie, gennem Minder og Sagn, er blevet udødelige, stadigt lever med Folket. I Nordsjælland er Søborg og Gurre, trods de sparsomme Rester, der staar tilbage, saadanne historiske Mindesmærker, der endnu er levende i Folkets Bevidsthed. Uløselig knyttet til Gurre er Sagnet om Kong Volmer og Tove og om Kongen, der beder Vorherre beholde sit Himmerig, naar blot han selv faar Lov at beholde Gurre. Til Søborg er knyttet Mindet om en Række af vor Middelalders store Skikkelser, der i kortere eller længere Tid har levet her, flere af dem som Fanger i Søborgs Taarn. Fantasi og Virkelighed har spundet sit sagnfyldte Net om Borgen i Søen, skønt Søen forlængst er udtørret og Borgen kun en Ruin.

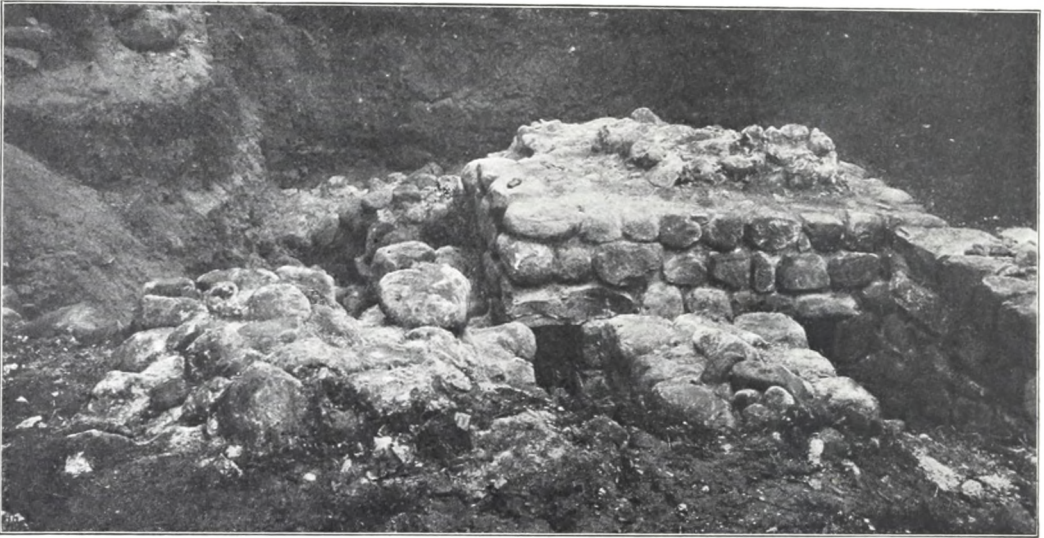

Fig. 4. Vindebroens af Kampesten murede Brohed, set inde fra Porttaarnet. Gennem de Riller, i hvilke Vindebroens Bjælker svingede, ser man i Brohovedet de to firkantede Fordybninger for Bjælkernes Kontravægte.

Om Kongeætlingen og Oprøreren, Biskop Valdemar, der i lange Aar sad som Fange i Søborgs Taarn, synger Folkevisen, idet den dog overdriver Fængselsaarenes Tal:

Dér han kom af Taarnet ud, — da kunde han ikke gange:
„Her har jeg siddet i atten Aar, — de har mig været saa lange.“

Men ingen af Søborgs Fanger staar saa levende i Folkets Bevidsthed som Ærkebiskop Jens Grand, der bagbunden paa en Krikke blev ført fra sin Bispegaard til Søborgs Fangetaarn, hvor han tilbragte 20 frygtelige Maaneder (1294—95). Hvert Barn i Danmark kender Historien om Morten Kok, der hjalp Ærkebispens med at flygte.

Kendt er Sagnet om Dronning Helvig som Fange paa Søborg. Men mere end noget andet har Sagnet om Dronning Margretes Fødsel paa den historiske Borg fæstnet sig i Søborgs nærmeste Omegn.

Mens Borgruinen, stadig brugt som Stenbrud, Aarhundred for Aarhundred blev mindre, slog Sagnene Rod og voxede frodig i den historiske Jordhund, ligesom Tjørnene slog Rod paa Borgholmen. Ogsaa Forskningen tog tidlig Søborg i Besiddelse. I Slutningen af 18de Aarhundrede begyndte man at udtørre Søen, og kort før var der i Søborg en Præst, Christoffer Schrøder (1777—93), som foretog Gravninger og Undersøgelser i Borgruinen, hvad ogsaa en senere Søborg-Præst, H. C. Lyngby (1827—37) gjorde. Men den første større Udgravning skyldes Kong Frederik VII¹⁾, der i Forsommeren 1850 med 21 Mand af Hestgarden fremdrog baade Ringmure og Rester af Bygninger. Desværre blev de fjernede Jordmasser fyldt ud i de gamle Borggrave, hvad der ikke har lettet senere Undersøgelser. Men for Egnens Befolkning blev Mindet om denne Udgravning staaende. Jeg har

¹⁾ Se Wegener: Om Udgravningen af Asserbos og Søborgs Ruiner (1852).

Fig. 5. Det femkantede nordøstre Taarn, som springer frem for Eskils Ringmur og først er bygget, efter at Ringmuren er opført.

endnu for faa Aar siden talt med gamle Folk, der erindrede den festlige Virkning af Kongens og Hestgardens hvide Teltlejr paa Søborgs mellemste Ø, den nuværende Præstegaardsmark.

Søborg-Sø's endelige Udtørring fuldførtes i 1870-erne og 80-erne af P. B. Feilberg, og samtidig foretoges Bepantningen af Borgholmen, der desværre har bidraget til Ruinens forøgede Ødelæggelse, idet Trærødderne sprænger Mure og Fundamenter og desuden træder hindrende ivejen for Undersøgelingsgravningerne.

Disse optoges i 1900 af Nationalmuseet under Ledelse af Professor Løffler. Efter nogle Aars Afbrydelse begyndte Museet systematiske, dybtgaaende Gravninger, ledsagede af den fornødne Istandsættelse, saaledes at nu Størstedelen af Ringmurene træder frem. Et Parti af den gamle, nordre Borggrav befriedes for Jordfylden, og det tilsvarende Parti af nordre Ringvold sattes istand. Aar efter Aar lagdes der dybe Gravningssnit gennem Borgholm og Grave, og skønt Undersøgelingsgravningerne ikke er fuldført, kan den, der siden 1913 har ledet dem, dog i det væsentlige gøre Rede for den gamle Borg i dens forskellige Faser.

Søborg i udvidet Forstand, Anlægget paa de 3 Øer, ejer endnu en stor, fuldt bevaret, middelalderlig Bygning af betydelig arkitektonisk Værdi. Det er den gamle Kirke paa den inderste Ø. Undersøgelserne viser, at dens Kor er opført først. Det maa være begyndt i 1180-erne. Snart efter byggede man Skibet, der dog først kan være fuldført omkring 1200 eller kort efter. Et Spring paa mindst et halvt Aarhundrede er der derimod mellem Skib og Taarn, som tidligst kan være begyndt ved Midten af 13de Aarhundrede. Ved Bedømmelsen af Borgruinen kan man ikke lade Kirken ude af Betragtning, da visse Partier er beslægtede med hinanden.

Som det fremgaar af Kortet over Søborg i Middelalderen, skiltes den mellemste Ø fra den inderste ved en smal Arm af Søen. Men desuden var den mellemste Ø

Fig. 6. Stenbrolagt Kørebane tæt Syd for den store Brønd i Borggaarden; set fra Vest.

i Syd befæstet ved 2 Jordvolde med vaad Grav imellem, og dette Anlæg kan vistnok anses som Søborgs aller-ældste Befæstning.

Fra den mellemste Ø kom man ad en lang Bro — af hvis Pæle Feilberg i 1870-erne har talt mellem 50 og 100 — ud til den yderste, Borgholmen; men denne var atter ved en Ringgrav delt i den egentlige Borgholm og en Ringvold, der omgav Borgen og Borggraven i Nord, Syd og Øst. Ringvoldens søndre Del var bredere og tungeformet, og fra den førte en Vindebro (hvis Brohoved endnu findes) ud til selve Borgen gennem dennes Porttaarn i Syd.

Borgens lange, lige, vestre Ringmur vendte direkte mod Søen, hvis Bølger ved Højvande slikkede op ad Muren, der her paa Søsiden havde 6 Støttepiller. Ringmur findes der paa alle Borgens 4 Sider, men bedst be-

varret er den i Vest og Nord (fra Vestsiden af Porttaarnet til Taarnet i Nordøst), og her staar den bevarret i en Højde af $1\frac{1}{2}$ à $2\frac{1}{2}$ Meter.

Hele dette lange Stykke Ringmur er bygget af raa og kløvet Kamp i Kalkmørtel men med Munkesten (Tegl) hist og her mellem Kampestensskifterne. Den er imidlertid at betragte som en meget høj Kampestenssokkel, der har baaret en Mur af Munkesten. Af en noget anden Karakter er østre Ringmur, idet Kampestenene her kun er anvendt som Grundsten i Fundamentet, mens Ydersiden over Jordsmon bestod af Munkestensmurværk. Og denne østre Ringmur samt den tilstødende Del af søndre rejste sig ikke, saaledes som Kampestensmuren, direkte op fra Vandspejlet; men $2\frac{1}{2}$ à 3 Meter høje Lerskraaninger strakte sig fra Muren ned mod Borggraven.

Borgen er paa det nærmeste kvadratisk, c. 60 Meter paa begge Ledder, dog saaledes at Syd- og Østside buger ud ad i flere Knæk. Men saadan var den ikke oprindelig. I sit første Anlæg var Borgen polygonal og noget mindre, kun c. 50 Meter fra Øst til Vest og c. 52 fra Nord til Syd. Dette ældre Anlæg havde foruden Porttaarnet i Syd ogsaa fremspringende Taarne i Nord og Nordøst og desuden et lille, kvadratisk Taarn i Øst, der dog er tilføjet lidt senere. — Paa den medfølgende Plan er det ældre Anlægs Mure krydsskraverede, mens senere Murværk kun er skraveret fra højre til venstre.

Inden den ældre Borg blev anlagt, laa der paa dette Sted i Søen en ganske lav Holm, der kun hævede sig c. $\frac{1}{4}$ Meter over Vandspejlet. Ved at paaføre Lerbyggede man en kunstig Borgbanke op i $2\frac{1}{2}$ à 3 Meters Højde med Skraaninger

til alle Sider, og man gravede Ringgrav paa de 3 Sider (Nord, Øst, Syd). Samtidig med selve Borgbanken byggede man Ringmures og Taarnes Fundamenter op i Højde med Borgbankens Plateau. Taarnene funderedes helt nede paa den oprindelige faste Bund.

Men den ældre Borg blev altsaa ombygget og fik et større Omfang, og det var navnlig Borgens vestre Del, der udvidedes, idet en ny Ringmur opførtes ved Foden af Borgbankens Skraaning. En vigtig Grund til denne Udvidelse var det, at Vandet slikkede det ældre Anlægs Lerskraaninger væk, og Ringmuren derfor truedes af Nedstyrtning. Undersøgelingsgravninger i Borgbankens Vestsida har vist, at Skraaningen her flere Gange er beskadiget ved Søens Indvirkning og derefter atter udbedret, inden man besluttede sig til at udvide Borgen ved at bygge en ny Ringmur, som opførtes ved Skraaningens Fod umiddelbart

ved Vandet (se Snittet Fig. 8). Det maa derfor antages, at der i hvert Fald er gaet henimod en Snes Aar mellem Opførelsen af det oprindelige Anlæg og Udvidelsen. Paa den anden Side er det næppe troligt, at man i en længere Aarrække har bevaret det oprindelige Anlægs stadig truede Skraaning mod Søen. — Baade det oprindelige og det udvidede Borganlæg har arkitektoniske Enkeltheder, der tilhører den romanske Stil. Begge kan antages at stamme fra Tidsrummet c. 1150 til c. 1200.

Om Søborg meddeler Saxo¹⁾, at det er bygget af Ærkebiskop Eskil, og at det under en Strid mellem Eskil og Kong Valdemar I belejredes af Kongen. Borgen var saa stærk, at Kongen ikke kunde indtage den, men beredte sig paa en længere Belejring og haabede at naa sit Maal, naar Søen ved Vinter frøs til. „Men Forsvarernes Mod stod langt fra Maal med Murenes Styrke“, siger Saxo, og han fortæller, hvorledes Kongen ved en List faar Forsvarerne til at overgive Borgen, og Abbed Gerhard i Esrom med sine Munke optræder som Mægler ved Overgivelsen. Disse Begivenheder foregik i 1161.

Søborg benyttedes nu som Statsfængsel for Mænd, der havde stræbt Kongen efter Livet. Saaledes for Buris, Henrik Skatelaars Søn, fra 1167; Erik Lams Søn Magnus fra 1169 og Ærkebiskop Eskils Dattersøn Knud fra 1177. Naar vi derfor vil undersøge, om det ældre-romanske Anlæg paa Søborg er et Borganlæg fra

Fig. 7. Indløb fra Søen gennem vestre Ringmur til den her indenfor værende Brønd for Søvand (L paa Planen). Set udefra.

¹⁾ Hos Saxo kaldes den Borg, som Eskil anlagde, „urbs in solido leticæ paludis“. Der er ingen Tvivl om, at denne Borg er den samme som Søborg, hvad bl. a. J. Kinch har vist i Aarbøger f. nord. Oldk. o. Hist. 1874.

Eskils eller fra Kong Valdemars Haand, maa vi gøre os klart, at det, ifald det var Kongen, der havde anlagt det, maatte stamme fra Tidsrummet 1161 til 1167, mens det, hvis det var Eskil, maatte gaa tilbage til før 1161.

Om det nu var Kongen, saa maatte deraf følge, at han havde fundet Eskils Anlæg svagt og utilstrækkeligt, havde sløjet det i Løbet af de allerførste Aar efter Overgivelsen og bygget det nustaaende ældre Anlæg af baade Borgbanke og Borg op (de danner jo et samtidigt Hele). Og dette Anlæg maatte da senest være fuldført i 1167. — Det modsiges af Saxos Beretning, der tvertimod dvæler udførligt

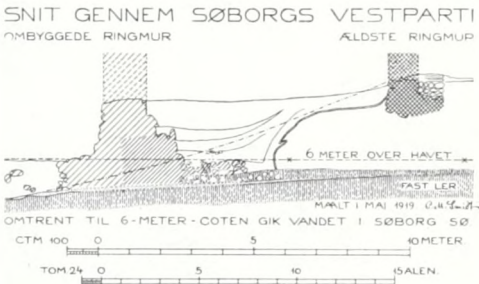

Fig. 8. Snit (Vest—Øst) gennem Borgens ældre og yngre, vestre Ringmur¹⁾.

ikke til den, vi kender fra Kongens Bygningsværker. Saaledes er den Munkesten, der er brugt i Søborg, af en helt anden Art og langt mindre²⁾, end den i de kongelige Bygninger, mens vi derimod træffer en lignende i det af Eskil i 1153 stiftede Cistercienserkloster i Esrom. Endvidere viser de Søjlelodstykker af Granit, som har tilhørt Søborgs ældre Anlæg, sig at være af en Type, der hører hjemme i Skaane, Eskils Ærkestift; og ganske det samme gælder de i Esromkloster fundne romanske Søjlebaser. — — Der kan da ikke være Tvivl om, at det ældre Søborg-Anlæg skyldes Eskil og er blevet til i Løbet af 1150-erne. Færdigt fra Eskils Haand har det i hvert Fald været i 1161.

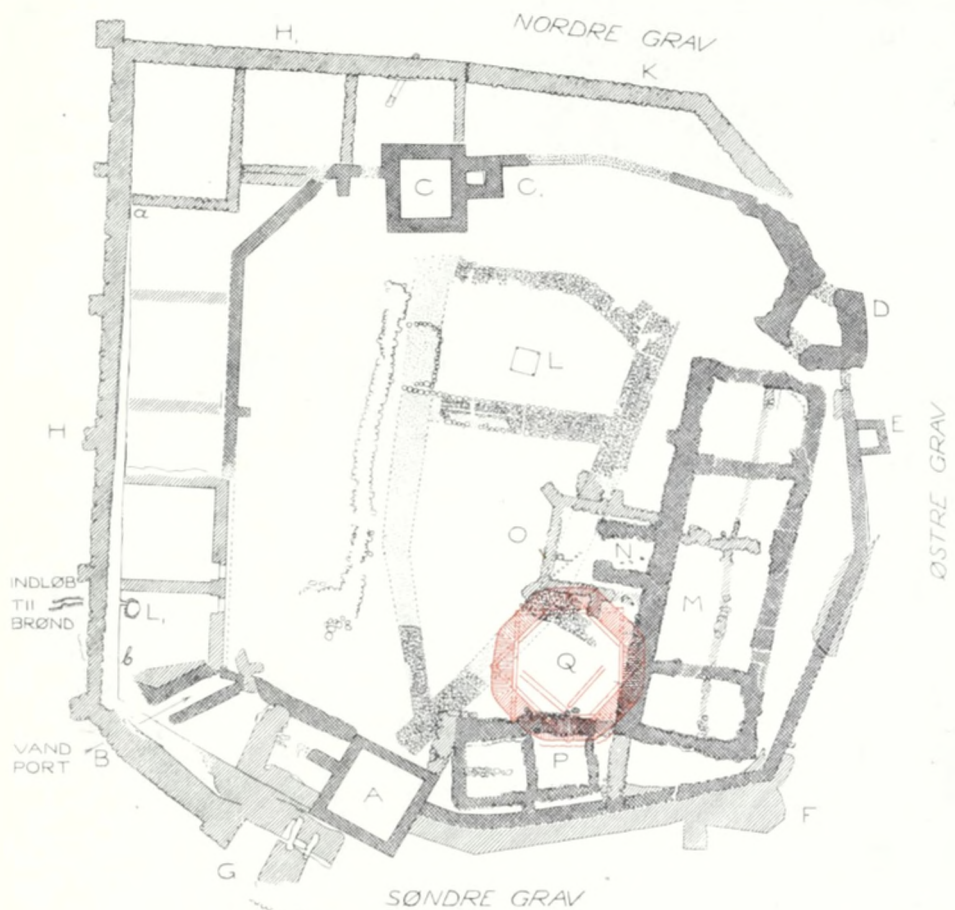
Henimod Slutningen af 12te Aarhundrede modtager Søborg en Statsfange, der i Betydning langt overgaar de tidligere. Det er Biskop Valdemar af Slesvig, en Søn af Knud Magnussøn. Med Støtte af Grev Adolf af Holsten, desuden støttet fra det kejserlige Parti i Tyskland og fra Norge og Sverige, kom han med en svensk Flaade paa 35 Skibe til Sønderjylland og lod sig udraabe til Konge. Efter

¹⁾ Under og indenfor den ombyggede Ringmur tilvenstre ses en Rest af den første Ringmur, som byggedes ved Søens Rand, men som ved Søens Paavirkning kom til at hælde og derfor maatte nedbrydes. — Den stiplede, skraa Linie viser Skraaningen af Eskils Borgbanke; den krumme, dobbelte Linie viser Konturen af denne Skraaning, efter at Søen har bortskyllet det meste af Skraaningen.

²⁾ Det ældste Murværk paa Søborg er Porttaarnet i Syd. Her findes de mindste Munkesten, hvis Størrelse er $20\frac{1}{2}$ à $23 \times 9\frac{1}{2}$ à $10\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ à $7\frac{3}{4}$ Ctm.; enkelte løstliggende Sten er endnu mindre, c. 19 Ctm. lange. Efter Porttaarnet er vestre Ringmur den ældste; den er bygget af noget større Sten: $22\frac{3}{4}$ à $24 \times 10\frac{1}{2}$ à $10\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ à $7\frac{1}{2}$. I de følgende Murpartier bliver Stenene stadig lidt større, saaledes i nordre Taarn: $23\frac{1}{2}$ à $24\frac{1}{4} \times 11$ à $12 \times 6\frac{3}{4}$ à $7\frac{1}{2}$. Østre Ringmur: $23\frac{1}{2}$ à 24×11 à $11\frac{1}{4} \times 7\frac{1}{2}$ à $8\frac{1}{2}$. Endelig er der det store, nordøstre Taarn, som først synes bygget efter Ringmurens Opførelse; her er Stenstørrelserne 22 à 24 à 25 à $26 \times 10\frac{1}{2}$ à $12 \times 7\frac{1}{2}$ à 8 Ctm.

Til Sammenligning kan nævnes, at Munkestenene i de østre Partier af Ringsted Kirke, som paabegyndtes af Valdemar I i Begyndelsen af 1160-erne, er: 27 à 29×12 à 13×8 à 9 Ctm.

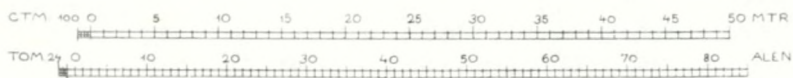
PLAN AF SØBORG SLOTSRUINER HOLBO HERRED
FREDERIKSBORG AMT

VESTRE RINGMUR
STOD DIREKTE VED
SØENS RAND. PÅ
DE TRE ANDRE SI-
DER, SYD, ØST OG
NORD, VAR DER EN
GRAV OG EN VOLD
DEC 1929 G. M. Schmidt

KAMPESTENSTAARN ÆLDRE END
ESKILS BORGANLÆG.....
ESKILS BORGANLÆG
FRA 1150' ERNE.....
MURRESTER FRA DE SENERE
TILFØJELSER.....

A Portaarn. — **B** Mindre Port eller Dør mod Søen, fra Eskils Tid (Slæbested for Baade). — **C** Nordre Munke-
stenstaarn (muligt Jens Grands Fængsel). — **C₁** Mindre Bitaarn, sammenbygget med **C**. — **D** Nordøstre Taarn.
— **E** Lille Øst-Taarn, tilbygget kort efter Fulddelsen af Eskils Borganlæg. — **F** Sydøstre Hjørnetaarn. —
G Vindebroens Brohoved (i de dybe Riller kunde Vindebroens Bjælker svinge). — **H** Ombyggede vestre Ring-
mur fra Midten af 13de Aarhundrede eller Tiden snart efter. Indenfor **H** ses, fra **a** til **b**, Rester af den i 1180-
erne opførte Ringmur. — **H₁**, **K** Den i 1180-erne opførte Nordre Ringmur. — **L** Brønd, bygget af Egetræ, for-
mentlig fra Eskils Tid. — **L₁** Mindre Brønd for Søvand. — **M** Borgens Hovedbygning fra Eskils Tid. — **N** For-
hal til denne Hovedbygning. — **O** Overhvalvet gotisk Bygning, opført efter Nedbrydningen af Forhallen **N**. —
P Mindre Bygning, formentlig fra Eskils Tid. — **Q** Det 8-kantede Kampestenstaarn, ældre end Eskils Borganlæg.

at være besejret og fanget blev han sat i Fængsel paa Søborg i 1193¹⁾ og sad her til 1206, mens hans Forbundsfælle Grev Adolf maatte dele Søborg-Fængslets Skæbne med ham 1201—1203.

Saa farlige Fanger maatte forvares i et Fængsel, der tillige var en stærk Fæstning, særlig naar det, saaledes som Søborg, laa kun en lille halv Mil fra Kattøgskysten. Forsøg paa at befri Fangerne maatte dog befrygtes. Det er derfor utænkeligt, at Søborgs Ombygning og Udvidelse kan være foregaaet, mens de sad fangne her. Men det maa tillige betragtes som overvejende sandsynligt, at Borgens

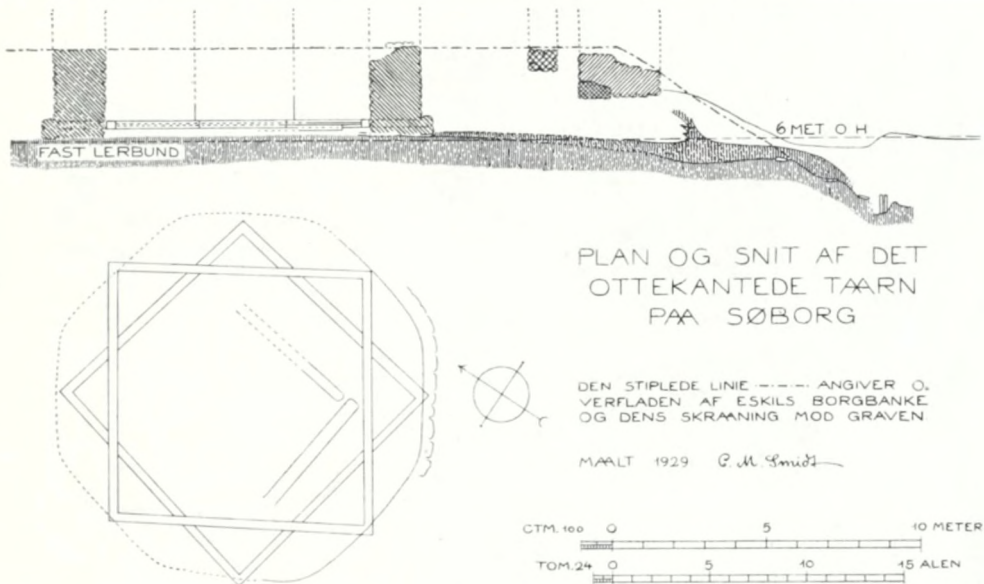

Fig. 9. Snit (Nord—Syd) gennem det ældste 8-kantede Taarn, søndre Ringmur og Borgbankens Skraaning ned mod søndre Grav. Forneden Plan af Taarnfundamentets Tømmerskelet og Taarnets ydre Kontur.

Udvidelse har været fuldført, forinden den farlige, oprørske Biskop blev ført hertil. Det oprindelige Borganlæg med dets spinklere Mure kunde nemlig ikke ved Slutningen af Aarhundredet, saaledes som i 1161, betragtes som tidssvarende, og Undersøgelingsgravningerne har jo vist, at Søens Brydning mod vestre Borgskraaning har udhulet denne saa stærkt, at Nedstyrtning af Ringmuren kunde befrygtes. Den ældre Borg havde ikke mere samme Soliditet som ved dens Anlæggelse. Men ogsaa andre Forhold taler jo for, at Ombygningen er foregaaet, før Borgen blev Bisp Valdemars Fængsel. Arkitektoniske Enkeltheder, som er fremdraget og maa tilhøre Ombygningen, synes at stamme fra Tiden før 1200. Og det Parti, der er ombygget sidst, nemlig Vestfløjens Gaardmur og østre Halvdel af nordre Ringmur, svarer med Hensyn til Munkestenenes Art og Størrelse og Murværkets Udførelse paa det allernøjeste til Søborg Kirkes Kor, der utvivlsomt gaar tilbage til Tiden før Aar 1200 og kan antages at stamme fra, eller i hvert Fald være paabegyndt i 1180-erne.

Den ombyggede Borg kan altsaa med stor Sikkerhed henføres til Knud den

¹⁾ Efter en enkelt Kilde skal Biskop Valdemar de første 5 Aar (1193—98) have siddet fanget paa Nordborg Slot og først i 1198 være ført til Søborg.

6tes Tid¹⁾, og der er ingen Tvivl om, at det er Søen, som har tvunget Kongen til Ombygningen. Men Søborg-Sø viste sig stadig — navnlig vel ved Tøbrudstid — at være en farlig Nabo for Borgen, og den nye Ringmur ud mod Søen kom til at hælde. Saa blev den brudt ned, og man opførte den Mur, vi nu ser, med de 6 Støttestiller (den ældre, hældende Murs nederste Parti blev staaende og ses paa Planen indenfor den nyere samt paa Snittet Fig. 8). Paa Muren med Støttestillerne er der mellem Kampestenene anvendt Munkesten, der ret nøje

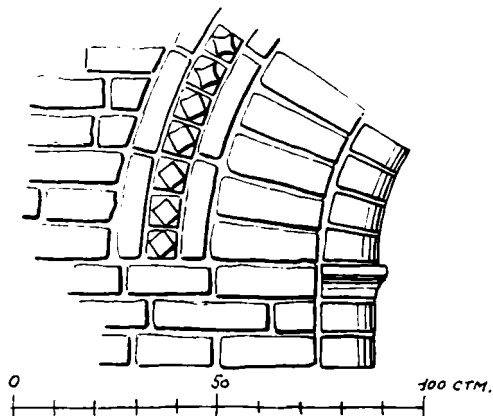

Fig. 10. Fra Tikøb Kirkes Syddør. — To Døre med lignende afrundede Karmstier findes i Søborgs ombyggede Vestfløj fra Slutningen af 12. Aarhundrede, og paa Søborg er tillige fundet en af de smaa kvadratiske Sten med Rude-Ornamentet.

svarer til Stenene i Søborg Kirkes Taarn. Da den nye Ringmur desuden har bevaret et vist, romansk Præg, maa den anses for at være bygget ved Midten af 13de Aarhundrede eller ikke altfor længe efter. Hverken under Frederik den 7des Gravning eller senere havde man faaet Rede paa de Bygninger, der fandtes paa østre Halvdel af Borgpladsen; nogle Fundamenter paa kryds og tvers og et Virvar af spredte Kampesten; endelig, navnlig Terrainets Nord- og Sydparti, en Bevoksning af Træer og Tjørne mellem hele Opkobninger af henslængte Sten. I de sidste Aar er det søndre Tjørnekrat blevet ryddet og de Sten fjernet, der med Sikkerhed kunde skønnes ikke at høre hjemme her. Men først i 1929 koncentreredes Arbejdet om en dybtgaaende Gravning her i Terrainets østre og sydøstre Del. Resultatet var overraskende. Langs Borgens østre Ringmur ligger Fundamentet af en Bygning med Længderetning Nord-Syd, 30 $\frac{1}{2}$ Meter lang, 10 $\frac{1}{2}$ bred. Fra dens sydvestre Hjørne udgaar en mindre Bygning, vinkelret paa den østre og langs med Indersiden af søndre Ringmur. Gentagne, dybtgaaende Gravninger viste med fuld Klarhed, at den østre Bygning gaar tilbage til Eskil og er det ældre Anlægs Hovedbygning, delt ved 2 Tvermure i 2 mindre Rum ved Gavlene og en stor Sal i Midten, til hvilken man kommer ind ad en paa Vestsiden liggende Forhal, der ogsaa tilhører det ældre Anlæg. — Den korte Bygning langs søndre Ringmur synes for en væsentlig Del at stamme fra Eskils Tid.

I den lerede Borggaard, der i Regnvejrperioder har kunnet være næsten ufremkommelig, er der lagt stembrolagte Kørebaner, begyndende indenfor Portaarnet og delende sig i 2 Grene, den ene vestlig, den anden østlig. Den sidste har ført tæt forbi Indgangen til Hovedbygningens Forhal. De 2 Kørebaner samler sig i en Kreds omkring den store, af Egetræ byggede Brønd, der sikkert gaar tilbage til det ældre Borganlæg. Brønden er styrtet sammen paa Valdemar Atterdags Tid, hvad der kan skønnes af, at ikke mindre end 6 Lædersko fra denne Tid er kommet ned i Brønden, da man efter Sammenstyrningen fyldte den til.

¹⁾ En Del Potteskaar, som ved Undersøgelingsgravningerne fandtes under den ombyggede Borgs nordre Ringmur, blev undersøgt paa Nationalmuseet. De var alle uden Undtagelse ældre end Knud den 6tes Tid.

En Brønd for Søvand, ikke nær saa vid eller dyb som den store Brønd i Borggaarden, gravede man indenfor vestre Ringmur, da Borgen blev ombygget i Slutningen af 12te Aarhundrede, og en stensat Vandledning med Fald indefter har ført Vandet fra Søen ind i Brønden. — Gennem nordre Ringmur fører et Kloakudløb, jævngammelt med Muren, ud i Borggraven.

Den største Overraskelse under Gravningen i 1929 var dog Fundet af et stort 8-kantet Kampestenstaarn, som strakte sig ind under den lange østre Hovedbygning og den mindre søndre (Taarnet staar med rød Farve paa Planen). Taarnet blev nedbrudt, da østre Bygning opførtes. Det er altsaa ældre end Eskils Hovedbygning. Men andre Forhold godtgør, at det er ældre end hele hans Anlæg af Borgbanke og Borg. Eskils Bygninger og Ringmure er kun formurede i Kalk fra Borgbankens Overflade opefter, mens den Del, der ligger under Jordsmonnet, bestaar af Sten med Ler og Jord imellem. Det 8-kantede Taarn derimod er muret af regelmæssige Kampestensskifter i Kalkmørtel helt nede fra den oprindelige Holms Overflade og har staaet her, inden den kunstige, af Ler dannede Borgbanke blev opkastet. Da Taarnet nedbrødes, blev dog det sydligste Parti staaende indtil i Højde med Borgbankens Plateau og benyttedes som Fundament for en af de nyopførte Mure. Herudover er der,

foruden Fundamentet, kun bevaret meget lidt af Taarnmurene, i hvilke der ikke findes den mindste Brok af Tegl. De er helt og holdent af Kamp. Kampestenene er raa og kløvede. De er i Taarnets Yderfaçade valgt med Omhu og lagt i regelmæssige Skifter. Kalkmørtelen er vel-afglattet i Fugerne mellem Façadestene, og flere Steder gaar Mørtelen delvis hen over disse, hvorimod Taarnets Inderside synes at have været fuldstændig overpudset. At Murene er tidlig-romanske, kan der ikke være Tvivl om; men navnlig peger Fundamentets Konstruktion paa en meget tidlig Tid, vor Stenbygningskunsts Barndom, da man var mere fortrolig med og mere stolede paa Tømmer og Tømmerkonstruktioner end paa den nye Stenbygningskunst, i hvilken man ikke havde saa stor Erfaring. — Man lod Tømmer-

Fig. 11. Nordvestre Del af Fundamentet for det ældste, 8-kantede Taarn paa Søborg. Langs Fundamentets Inderside og mellem dets Sten ses Tømmerskelettets hinanden krydsende Bjælker.

manden skære 8 Bjælker til af c. $8\frac{1}{2}$ Meters Længde og lagde dem paa Undergrunden saaledes, at de dannede 2 krydsende Kvadrater, hvorved der indvendig fremkom en 8-Kant. Uden om denne 8-Kant lagde man Fundamentet for det 8-kantede Taarn, og Tømmerskelettet gjorde dels Gavn ved paa en nem og primitiv Maade at tegne Taarnets Plan op paa Grunden, dels ved at bidrage til at fordele Trykket jævnt over hele Underfladen og som et System af Træankere holde sammen paa det af smaa og store Kampesten bestaaende Fundament. I Højde med Bjælkerne (der synes at være skrammet over hinanden) lagde man inde i Taarnet nogle Gulvbjælker, der bar et Plankegulv. (Se Snittet Fig. 9).

Taarnet er, som vi har set, tydeligt nok ældre end Eskils Borganlæg, og vi maa derfor gaa tilbage i Tiden. — Inden Eskil blev Ærkebisp i Lund, var han Biskop i Roskilde (1134—37). Om hans Forgænger paa Roskilde Bispestol, Biskop Peder (1124—34), siger Roskildekrøniken, at han byggede baade Træ- og Stenbygninger paa Bispestolens Gaarde. Vi ved intet om, hvorvidt Søborg oprindelig har tilhørt Bispegodset og tør derfor ikke henvise til Bisp Peder som Taarnets mulige Bygherre; men Roskildekrønikens Meddelelse er os værdifuld, fordi vi gennem den erfarer, at der i saa tidlig en Tid som før 1134 ikke blot er bygget Stenkirker, men ogsaa verdslige Bygninger af Sten. Søborgs 8-kantede Taarn — hvis Yderhjørner var afrundede, saaledes at Taarnet nærmest virkede cirkulært — er saa fortrinlig bygget, at man daarligt kan tænke sig det nedbrudt nogle faa Aar efter dets Opførelse. Det er derfor ikke helt urimeligt at slutte, at det maa være bygget adskillige Aar før dets Nedbrydning i 1150-erne; men hvor længe før? Dets afrundet polygonale Form tyder paa en tidlig Opførelsestid. Den primitive Maade, hvorpaa Taarnets Plan ved et Tømmerskelet er afmærket og Fundamentet sammenholdt, tør opfattes som et Vidne om, at vi staar overfor et af vort Lands ældste Borgtaarne af Sten, der utvivlsomt stammer fra 1ste Halvdel af 12te Aarhundrede og meget vel kan tænkes at gaa tilbage til 1120-erne¹⁾.

Skulde man søge Paralleler til dette afrundet polygonale Taarn, maatte det blive Taarnet paa Sprogø og Bastruptaarnet Vest for Farum, som begge er cirkulære. Mens Sprogøtaarnet nævnes som et Værk af Valdemar I, er Bastruptaarnet antagelig ældre, men sikkert ikke saa gammelt som Taarnet paa Søborg.

$6\frac{1}{2}$ Kilometer Sydøst for Søborg ligger Esromkloster. Det var stiftet allerede før Midten af 12te Aarhundrede af Eskil som et Benediktinerkloster, men han omdannede det, ved i 1153 at hidføre Munke fra Clairvaux i Burgund, til et Cistercienserkloster. Som de andre Cistercienserklostre blev det et Kulturcentrum, ogsaa ved sin Bygningskultur.

Om den nære Forbindelse mellem Esrom og Søborg hører vi hos Saxo, og Undersøgelserne har vist, at der desuden er en nær arkitektonisk Forbindelse. Kilden til denne Forbindelse er Eskils personlige Forhold til begge disse Steder, og den dokumenteres tillige ved, at flere arkitektoniske Enkeltheder baade i Kloster og i Borg kan føres tilbage til Eskils Ærkestift Skaane. Her i Nordsjælland er der altsaa et særligt, skaansk-farvet Kulturomraade, og det er sandsynligt, at Esromkloster er Centret. Derom vidner Tikøb Kirke, der ligger c. 6 km Øst for

¹⁾ Man kan gisne, at der udenom Taarnet har været et Palisadehegn eller lignende, men vi ved intet herom.

Fig. 12. Udsnit af Videnskabs-Selskabets Kort, Bladet Nordøstsjælland med Søborg, Esrom og Gurre. Søborg Sø fremtræder paa Kortet med den Udstrækning, den havde i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede, inden Udtørringen af Søen paabegyndtes.

Esrom, og i hvis Arkitektur vi dels kan spore en Forbindelse med Esrom-Søborg, dels med Lund-Skaane (en enkelt med Søborg beslægtet Detalje fra Tikøb Kirke ses i Fig. 10).¹⁾

Vi vil imidlertid udstrække vore Undersøgelser til Gurre Borgruin, der atter ligger c. 3 Kilometer Øst for Tikøb. Som Søborg laa paa en Holm i Søborg-Sø, laa Gurre i Middelalderen paa en Holm i Gurre-Sø's søndre Vig, og ved Restaureringsarbejderne i 1928—29 viste det sig, at der har været et ældre Gurre end det nuværende Borganlæg med Ringmuren og de firkantede Hjørnetaarne fra 14de Aarhundrede. Der er nemlig i Ringmurens Murkærne fundet Formsten fra Tiden omkring 1200 eller Slutningen af 12te Aarhundrede. De svarer til Formsten i Søborg Kirkes Kor, paa Søborgs Borgruin og i Tikøb Kirke.

Midt i Gurre's Borggaard ligger et firkantet Kampestenstaarn, der er ældre end Ringmur og Hjørnetaarne. Men Midttaarnets Kampestenmur har, ligesom Kampesten-Ringmuren paa Søborg, blot været en meget høj ($2\frac{1}{2}$ Meter) Sokkel for Munkestensmurværk, og den Munkesten, hvormed her er bygget (en meget smal Sten), minder i Type om Stenene i det ved Slutningen af 12te Aarhundrede ombyggede Søborg. Foruden denne Stentype findes der i Murkærnen Brudstykker af en ældre, meget mindre Munkesten. Skønt ingen hele Sten er fundet, er der

¹⁾ Gaar vi fra Søborg 7 km Vest paa, finder vi ved Blistrup Kirke et Munkestenstaarn, som er nær beslægtet med Søborg Kirke. Taarnet er fra 13. Aarhundrede og maa henregnes til Esrom-Søborg-Området, hvis Indflydelse iøvrigt spores langt videre. Og kendt er det jo, at selve Paavirkningen fra Skaane kan paavises flere Steder paa Sjælland, ogsaa udenfor det særlige Esrom-Søborg-Område, navnlig i den Del, der er Øresundskysten og Skaane nærmest.

vistnok ingen Tvivl om, at vi her har samme Stentype som i Eskils Søborg. Selv om vi ikke tør slutte for meget af dette Fund af ældre Sten, kan vi i hvert Fald ikke komme udenom, at der ved Aar 1200 har ligget et Taarn paa en Holm i Gurre-Sø, der baade ved sin Beliggenhed og bygningsmæssigt maa henregnes til det bestemt afgrænsede Omraade, hvis Centrum er Esrom.

Betragter vi det medfølgende Udsnit af Videnskabs-Selskabets Kort fra 1768, paa hvilket Søborg- og Gurre-Sø nogenlunde (men dog ikke helt) har deres middelalderlige Udstrækning, vil man forstaa, hvor godt dækket mellem de 2 Borge — Søborg og Gurre — Esromkloster har ligget, og tillige skærmet af Søer, Vandløb og Skove. Mod Vest skærmede Søborg-Sø og -Aa, mod Nord Gurre-Aa, der fra Gurre-Sø løber ud i Esrom-Aa. Mod Syd lukkede Esrom-Sø. Terrainet mellem Esrom-Aa og den vandrige Hellebæk, begrænset i Nord af Kattegatskysten, i Syd af Gurre-Sø og -Aa, var i Middelalderen endnu mere skovrig end vist paa Kortet, og Adgangen til Klostret har været sønden om Gurre, mellem Esrom-Sø og Gurre-Aa.

Disse topografiske Forhold har Eskil sikkert taget i Betragtning, da han lagde sit sjællandske Kloster her oppe ved Esrom-Sø's nordre Bred, og paa denne Baggrund bør vi vist ogsaa se den nære Forbindelse mellem Søborg og Klostret og Eskils Anlæg af Borgen i Søborg-Sø, kun 6½ Kilometer fra Esrom.

Vestende og søndre Side af Hustomten, med Baaseindretning.

EN NY HUSTOMT PAA OLDTIDSBOPLADSEN VED GINDERUP

AF HANS KJÆR

VED Ginderup i Thy har vi fra 1922 af faaet det første mere sikre Grundlag for Oplysning om det danske Oldtidshus, og med Benyttelse af de der indvundne Erfaringer begynder man nu ogsaa andensteds at finde Hustomter. I 1927 blev der af Dr. G. Hatt ved *Solbjerg* paa Morsø fundet Tomten, en Brandtomt, af et aflangt Hus, med Knogler af indebrændte Husdyr, mindst 3 Tamokser, hvoraf den ene har været et ungt Dyr, samt en Hest. Dette Fund er saaledes en smuk Bekræftelse paa den Iagttagelse af Baasestolper, som gjordes ved Ginderup i 1926. Det synes at blive et af de faststaaende Resultater, at *Langhuset* med Opholdsrum for Mennesker i den ene, for Husdyr i den anden Ende, har været en i det mindste jævnlige forekommende Hustype. Ogsaa paa anden Maade frembød Solbjerghuset Enkeltheder til Supplering af Ginderupiagttagelserne. Ikke saa lidt afvigende var derimod to Huse, hvis Tomter blev undersøgte ved Aars i Vesthimmerland. Dr. Hatt har givet udførlig Meddelelse om sine Fund i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1928. Med Hensyn til Detailler er imidlertid Ginderup stadig langt det rigeste Findested; hidtil har hvert Aars Undersøgelser bragt nyt Stof. Det er tillige hidtil det eneste Sted, hvor der kan følges flere efter hinanden følgende Bebyggelser, og det eneste, hvor Husene ligger saa tæt sammen, at der bliver Mulighed for at søge Spørgsmaalet om Oldtidsbebyggelsens sluttede eller spredte Karakter om ikke endeligt løst, saa dog fremmet til nærmere Granskning.

Det sidst undersøgte Hus, I kaldet, er fremdraget i 1927—28. Kun den østre Ende blev fundet i 27, men det var allerede da klart, at det var en ny Brandtomt,

og Forholdene var saa lovende, at der i 28 blev sat al Kraft ind paa at faa Tomten frem i sin Helhed. Der er efterhaanden uddannet en hel lille Stab af Mandskab — jeg nævner forrest blandt dem Drejer *S. Jensen* i Hurup, for hvem Ginderup er blevet noget af en Livsopgave og Arbejdet derude Aarets Fest, dernæst *Henry Gilling, Johs. Christensen, Jens Nielsen* og *Jens Søndergaard*, der alle hver for sig har ydet en direkte Indsats i det, som jeg her fremfører. Vejret var i 1928 usædvanlig gunstigt; vi kunde begynde med at aabne en stor Grav, af 6—7 m Bredde, efterhaanden 15 m Længde, og ved denne ligesom oprulle hele Tomten og lade de fleste af Sagerne blive paa deres Plads, saaledes at vi for første Gang fik et samlet Helhedsbillede, som gives ved Fig. 2—3.

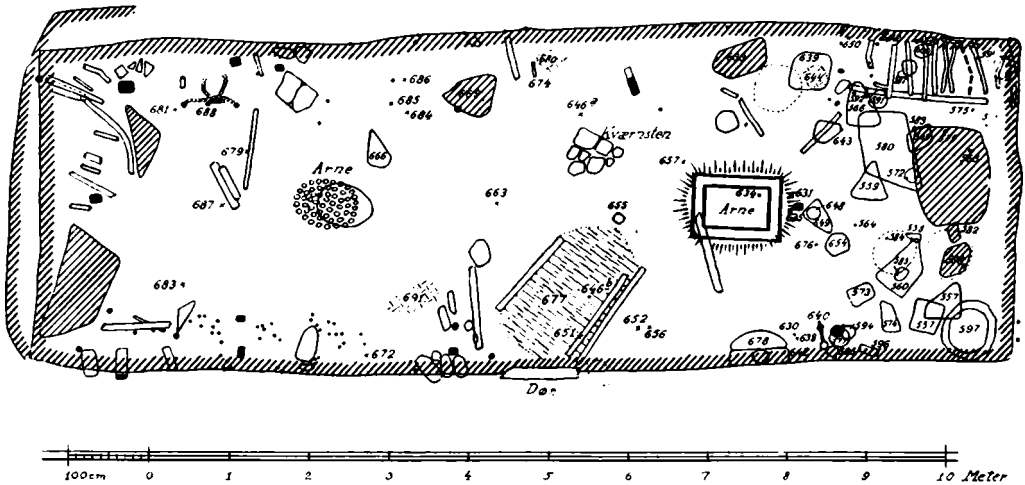

Fig. 2. Plan af Hustomt I. Midt for fornedet Husdøren; indenfor denne Dørlukket (?) nedstyrtet paa Gulvet. Ler skraveret. Kun en Del af de paa Planen indtegnede Lekar m. m. omtales. Rafter o. l. er ikke indtegnnet.

Huset viste sig at have været 12,5 m langt, altsaa et Par m kortere end de 14—15 m, som ellers synes at have været Normallængden, medens Bredden, 4,5 m, er som tidligere, lidt mere ved Midten end ved Enderne. Uden al Tvivl har Huset haft Vægge af Græstørv. Saadanne Vægge var allerede paaviste ved et lille Hus i 1924 og ved et Langhus, der har staaet blot et Par m syd for Hus I. Tykkelsen har været om ved $\frac{3}{4}$ —1 m. Selv om Væggen heller ikke her direkte kunde iagttages, fandtes en Bekræftelse paa de tidligere Spor derigennem, at Brandresterne øst for Huset, hvor de var føgne ud, sikkert i en kraftig Blæst, totalt manglede paa et Bælte af 1 m nærmest ved den Væggkant, Inderkanten, som kunde paavises. I Vest saa det ud til, at Væggen delvis har været opbygget af Ler, og Mængden af raat Ler og brændte Lerslagger kunde tyde paa, at Græstørvæggen kun har naaet til en vis Højde, hvor den er afløst af Vidievæg og Lerslag. Indvendig har den haft Træpanel og bag dette et tyndt Lerlag; tynde Træpæle, som stod i Inderkanten, har tjent til at holde Panelet, anbragte med ca. 0,30 m Mellemrum. Kun en mindre Del af disse Pæle kunde paavises med Sikkerhed, og kun disse er indtegnede paa Planen Fig. 2, der udelukkende viser de virkelige Iagttagelser. Saavidt ses, har saadanne Pæle kun været til Stede i den østre Halvdel af Huset, Beboelsesdelen. Hvidtning af Leret saas intetsteds.

Fig. 3. Hustomten set fra Øst. Beboelsesdelen forrest. Husdøren ses t. v. midt i Billedet. T. h. for den en stor (i Billedet lys) Kværnsten Arnen lidt foran Billedets Midte. I Baggrunden Stalden med Baasesten.

Fig. 4. Stort Forraadskaar (643). H. 0,42 m. Samlet af 105 Skaar, som er fundet paa 9 forskellige Steder, spredt over 4—5 m.

Huset har som alle de tidligere fremdragne haft sin Længderetning i paa det nærmeste Øst—Vest. Indgangen har været midt for i søndre Side. Der fandtes ganske vist — i Modsætning til de tidligere Huse — ingen stensat Indgangsbro; men forsigtig Afpensling bragte for Dagen et umiskendeligt Aftryk af et *Dørtrin* af Træ — Eg, som bevarede Rester af Træet viste det — af 1 m Længde, 0,20 m Bredde. Indenfor laa noget, der vanskeligt kan være andet end Døren selv, et højre og venstre Ramstykke og mellem disse Vidier, indfældede i Ramstykkekerne og med Rester af Straatæppe over, i saa intim Forbindelse med Vidierne, at de maa høre

sammen med dem. Nu havde det jo været skønt, om der ved Dørtrinet havde været en af de Taphulsten, der tidligere er fortolkede som Dørtapsten. Men en saadan forefandtes desværre ikke. Følgelig maa man tro, at „Døren“ ikke har været en Dør, som vi er vant til at tænke os den, bevægelig paa Hængsler; den har ikke drejet sig paa noget af Ramtræerne. Den var bredere forneden end foroven og saa mere ud til at være en Skærm, der har været hængt for Døråbningen. Men alligevel maa det vist være den gamle Form for den Vendredør, hvorefter endnu Bengerdsvisen taler:

Hvad tør Bonden mere ved (o: behøver),
end Vendredør og Flagreled. (Vendredør o: Vidiedør).

Dens Højde er noget usikker, mellem 1,20 og 2,1 m. Ved Branden er den styrtet indefter, ned paa Lergulvet. En lignende Dør synes at være afbildet paa en af vore Husurner fra den yngre Bronzealder.

Huset har, som det snart skal vises, uden al Tvivl givet Plads for Husdyrene i den vestre Del, medens den østre har været til Beboelse for Mennesker. Et *Skillerum* kunde ganske vist ikke paavises med absolut Sikkerhed, men der synes temmelig sikkert at have været et saadant. Der var nedfældet et Par Sten i Gulvet, og der var ogsaa et Par Stolpehuller, som naturligt kunde være fra Stolper i et saadant Skillerum, der i et tidligere Hus, 1925—26, er paavist med Sikkerhed. Der laa ogsaa en stor Del brændte Lerslagger, der med Rimelighed

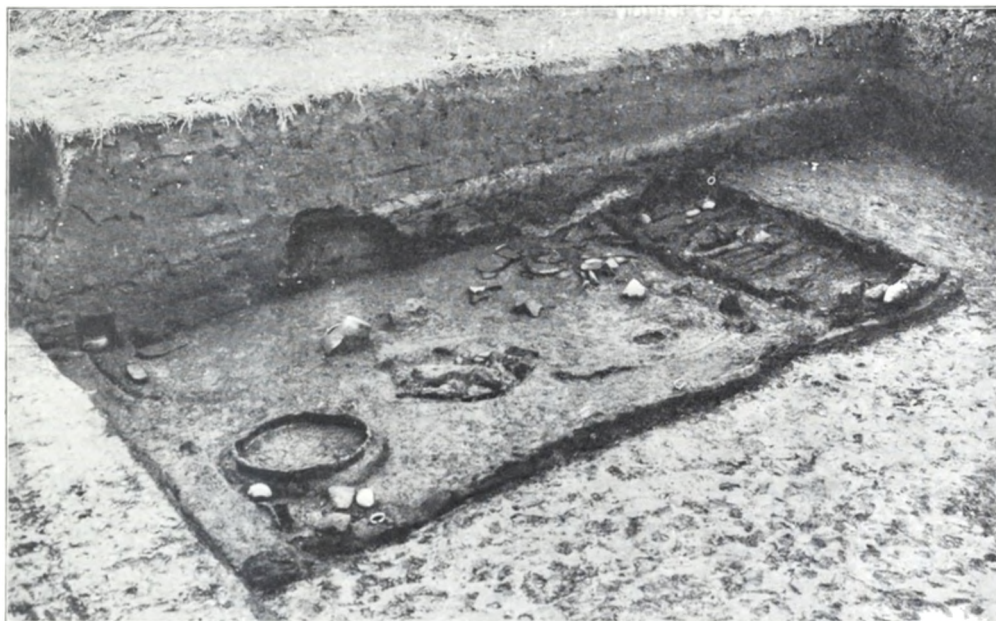

Fig. 5 Husets Østende som fremdraget 1927, dog at de fleste Lerkarskaar o. l. er borttagne. Til venstre, foran, Bundparti af en stor Lerbeholder; bagerst til venstre ses i et Snit i Væggen et Lerkar, der indeholdt Frø af Vaid (Fig. 11). Til højre Alkoven. Den lyse Stribe i Jordvæggen over Tomten er Gulvet i et Hus, der senere har staaet paa omtrent samme Plads.

kunde stamme fra et Træskillerum med Lerslag, som der sikkert ogsaa var til Stede i det første Hus, fra 1922, se „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“, 1928. Vest for var Gulvet meget ujævnt, medens det i Husets østre Del var et solidt og delvis meget tykt Lergulv. Tagkonstruktionen er desværre et af de hidtil for lidt oplyste Punkter; der blev foruden oprette Stolper tæt inde ved Væggen fundet det nederste af en Del Stolper tæt inde ved Vægfoden, og nogle af dem syntes at have staaet skraat ind- og opefter, tydende paa, at der har været et Aastag med Stritsuler; men der var kun en enkelt Midtstolpe, tæt foran Arnen i Øst, og selv om dette ikke nødvendigt betyder, at der ikke har været flere — de kan have staaet paa Gulvet, ikke nedfældede i det, saa at de ved Branden helt er forsvundne — er det dog rettest foreløbig at lade dette Spørgsmaal henstaa og haabe paa, at de følgende Undersøgelser vil hjælpe os ogsaa paa dette Punkt. Der var intet (forkullet) Tømmer saa svært, at det kunde stamme fra Rygaas. Derimod var der i Vestenden adskilligt ret svært, indtil en halv Snes cm t., 3: Gavlen. Og i øvrigt laa der paa Gulvet, som vanligt, en stor Mængde forkullet Træværk, overvejende af tynde Rafter, 3—8 cm t., der uden Tvivl ganske overvejende var fra Taget. Adskillige Steder fremkom ogsaa Straarester, Lyng og Dele af de Halmsimer, som fastholdt det under Lyngtørvestaget liggende Straatæppe. Intet Sted var det dog tilnærmelsesvis saa godt bevaret som i Huset fra 1922.

I den sidste Skikkelse har Huset i Vest givet Rum for Husdyrene, medens den større, østre Del var Menneskenes Opholdsrum, med Arnen velbevaret. Da der imidlertid i Gulvet i Stalden fandtes gemt en rund Stenlægning af den Art, som vi nu véd regelmæssig fandtes lidt under Arnens Overflade, har Benyttelsen

aabenbart en Gang været anderledes. Overfladen var imidlertid ganske afslidt, og andet viste, at den sidste Benyttelse har været langvarig.

I denne Skikkelse var det altsaa den østre Del, der var Menneskenes Opholdssted. Det har været et ganske anseligt Rum, ca. 7,5 m langt, og i hele Husets Bredde, 4,5 m. Men dels indskrænkedes Rummet af Arnen, dels af adskilligt andet; navnlig har Madens Tilberedning været henlagt hertil, og de fornødne Forraad af forskellig Art har været opbevaret her. *Arnen* fandtes omtrent i Midten, lagt af faststampet eller paa anden Maade presset Ler, lidt aflang, med smalle, dobbelte Rammeliner. Den var i dette Hus fladt ophvælvvet, men havde i Overensstemmelse med de tidligere fundne et Lag smaa Sten en halv Snes cm under Overfladen. Meget mærkeligt, tilsyneladende højst upraktisk ser det ud, at den har

Fig 6. Lerkar 591 (0,21 m h.), 648 (0,20 m h.) og 683 (0,19 m h.).

været hvælvvet; man skulde vente, at den havde været lidt hulet for bedre at holde sammen paa Brandene. I de andre Tilfælde, efterhaanden en hel Række, hvor en saadan Arne er fundet med Overfladen bevaret, har denne været plan. Det ser ud til, at den i hvert Fald oprindeligt har været dekoreret, om end mest kun med Rammeliner. Saaledes var den første, fra 1922, og flere ringere bevarede. Et af de Huse, der senere har staaet paa væsentlig samme Plads som det, hvorved vi her beskæftiger os, har mellem Rammelinerne haft en dobbelt Bladrække. Selv om man maa indrømme, at det ser mærkeligt ud, kan der, efter at Gentagelserne er kommet, næppe være nogen Grund til at tro, at det ikke skulde være den virkelige Husarne. Den tidligere fremsatte Formodning, at den Ild, hvortil den var indrettet, skulde have været af særlig Art, maa sikkert opgives, efter at der nu foreligger ca. 12 Eksempler, mere eller mindre velbevarede.

I Husets nordøstre Hjørne fandtes en Del Træværk, dels et Langtræ i Øst-Vest, ca. 1 m ude fra Væggen, dels Tværtræer, nogle som Tagrafterne, andre flækkede, gennemgaaende ligeledes ret tynde. Det saas med al Tydelighed, at dette Træværk har haft sin oprindelige Plads i en vis Højde over Gulvet, idet de indre Ender af Tværtræerne, op mod Ydervæggen, var bøjede opefter. Ligeledes fremgaaer dette af, at der under Træværket fandtes et stort, rundbuget Hankekar, der *kan* have været helt ved Branden, og som har indeholdt et desværre ubestemmeligt, porøst Stof, mulig Brød eller Grød, (Fig. 12, 587), en mindre, flad *Kværnsten* af Grånit, Ligger (599), 2 Knusesten (600, 602). Der synes ogsaa at

have været en indvendig Længderafte langs Væggen. Længden var godt 2 m, Bredden 1 m. Det hele var ikke uligt et svært Sengestel, og den rimeligste Forklaring synes at være, at det er en *Alkove*. Et noget lignende, men paa anden

Fig. 7a. Lerrulle, 567 (0,06 m l.) og Vævevægte(?), 634 (0,097 m h.) og 635 (ufuldst.).

Maade afgrænset Rum fandtes i et Hus fra 1925—26. Til Panel eller Tag har det ikke hørt; vel laa der Rester af Lyngris under Rafterne, men dette kunde snarest

Fig. 7b. Smaa, flade Sten af uvis Bestemmelse, den største 0,10 m l.

være Brændsel. Der har, som navnlig Lerkarret 587 viser, været et aabent Rum nedenunder, som det med den sparsomme Plads vilde være nærliggende at ud-

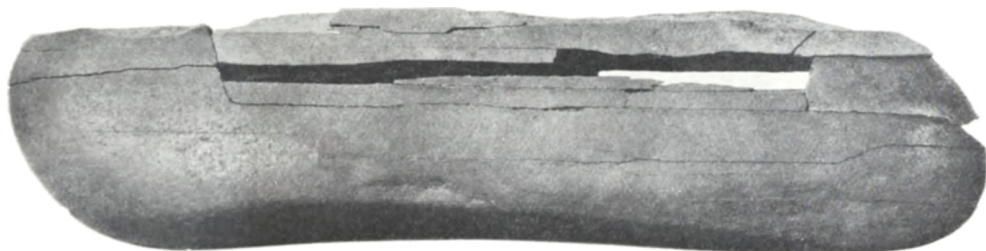

Fig. 7c. Hvæssesten, 596 (0,25 m l.).

nytte til Opbevaring af et og andet. — Noget har man vel anbragt paa Hylder ved Væggen; noget fladt Træ (678) ved søndre Væg kunde snarest være af en saadan; en stor Kværnsten (ved 646 a) laa omvæltet paa Siden og var saa for-

brændt, som den efter de omgivende Forhold vanskeligt kunde være blevet, hvis den havde ligget paa Gulvet. Modsat fandtes det lille Hankekar 595 paa selve Gulvet, uden Spor af Brandlag under. Dette kan vel være tilfældigt; Karret kan

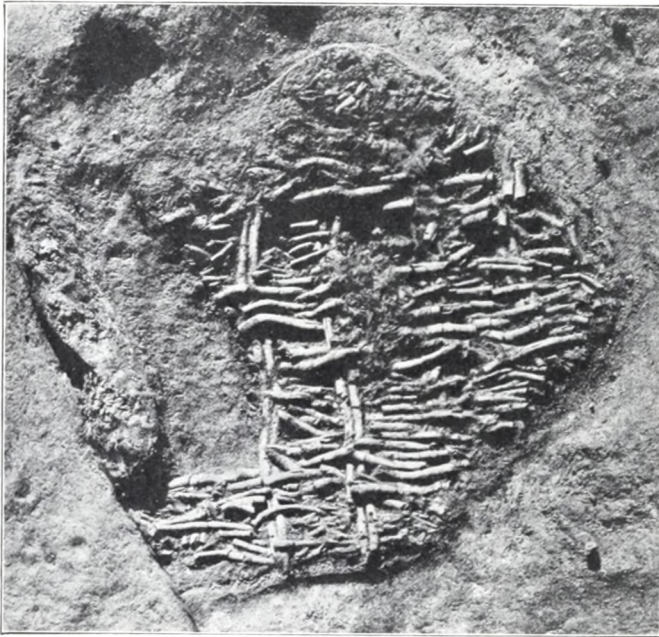

Fig. 8. Pilefletning.

ved et Træf paa et tidligt Tidspunkt af Branden være faldet ned lige paa sin Bund, saare heldigt for os i hvert Fald; i dette Kar fandtes Rester af Farveplanten Vaid.

Den østre Ende af Huset har været „Køkkenregionen“, Stedet, hvor Maden er blevet tilberedt; den svarede mærkeligt nøje til Vestenden i 1922-huset. Her har der midt for været en stor Lerbalk, desværre meget daarligt bevaret og uden Spor af det Trug (Deigrug), som der i det første Hus dog var lidt bevaret af; kun Balkens Underrand var til at erkende. Helt i Hjørnet mod

Sydøst har staaet en stor *Beholder*, svarende til det mægtige Lerkar fra 1922, her dog umiddelbart opbygget paa selve Lergulvet, uden anden Bund, men tættest ved en udven-

Fig. 9. Kreaturbindsel, som det fandtes paa Gulvet i Stalden.

dig Lerkrans. Kun det nederste var bevaret. — Der var i Gulvet et Par tragtformede Fordybninger, ca $\frac{1}{3}$ m br., $\frac{1}{4}$ m dybe; de har været aabne, da Branden fandt Sted, idet

der laa baade Brande og Lerklumper nede i dem begge. Hvis ikke ogsaa de har været en Art Forraadsrum, synes de ganske uforklarlige. I øvrigt forefandtes nu paa Gulvet adskillige Lerkar, nogle væsentlig hele, af andre større Fragmenter; i nogle af disse var Rester af Husets Kornforraad, der overvejende synes at have været *Byg*; dog forefandtes ogsaa *Spergel* (557, 560), paa Gulvet, og i saa stor Mængde, at ogsaa denne Plante maa anses at være til Stede som Nytteplante, om end Spergelmarken, som de ledsagende Ukrudtfrø viste det, har været temmelig uren. (Bestemmelse af Dr. phil. Knud Jessen).

Hvad der udover de ret talrige, gennemgaaende ikke særlig store Lerkar blev fundet, var ogsaa i denne Hustomt meget begrænset. Der var nogle *Knusesten* (deraf 1 ved den foran nævnte store Kværnsten), nogle smaa Lergenstande, der maaske har været *Vægte*, *Vævevægte*?, en stor, meget sønderbrudt *Hvæssesten* (Dele af den 1 m fra det største Stykke, 596), 2 stærkt medtagne *Figurer*, maaske *Grise*, nogle afrundede *Smaasten* af uvis Bestemmelse, samt en *Slev* af et finporet *Træ* (*Birk*), Dele af et *Trækar*, samt endvidere et *Par Pilefletninger* og et *Parti* af et *Fletværk*, vel snarest

Fig. 10. Lerkar 523, 592 og 607. $\frac{1}{2}$ St. Stykket foroven til højre er muligvis et Saltkar.

fra *Kurve*. *Slev*en er det eneste mere fremragende Stykke; desværre er ogsaa den ufuldstændig, dog med det smukt udskaarne *Skaft* saa vel bevaret, at der gennem den foreligger et mærkeligt *Vidnesbyrd* om en *Træskærererkunst*, der baade er ældre og langt bedre, end hvad der ellers kendes fra den ældre *Jernalder*, endda fra en senere *Tid*, *Folkevandringstiden*, i *Vimosefundet*.

Men alt i alt har dog dette *Hus*, for *Beboelsesdelens* *Vedkommende* betydeligt udvidet vor *Kundskab*, ogsaa ved *Gentagelse* af *Træk*, som kendtes fra tidligere *Huse*, men nu vinder bedre *Forstaaelse*.

Vestenden var altsaa *Husdyrenes* *Opholdssted*. Baade i *Syd-* og *Nordsiden* forefandtes *Baaseindretninger*, med *Baasene* adskilte, dels ved *Sten*, dels ved talrige, ofte fornyede *Bindepæle* i et *Bælte* ca. $\frac{2}{3}$ m fra *Væggen*; navnlig i *Syd* kunde en stor *Mængde* af dem paavises, de senest benyttede ved, at der var *Trækul* eller forraadnet *Træ* i dem, mange ved, at der i *Gulvet* tegnede sig en lille *Kreds*, som var opstaaet ved, at *Hullet* efter en helt eller delvis borttaget *Pæl* var fyldt med en *Lerprop*; under denne var der ligeledes ofte *Trærester* at finde. Atter her er paa *Grundplanen* kun indtegnet, hvad der er virkelig sikkert iagttaget. Der saa ud til at have været 3, maaske 5 *Baase* i *Syd*. I *Nord* er det mindre sikkert, hvor mange *Baase* der har været, men at der ogsaa har været *Baase* i *Nord*, og at overhovedet dette var *Kreaturdelen* af *Huset*, blev til *Overflod* be-

kræftet ved det andet højst mærkelige Fund, som dette Hus har ydet, nemlig et *Kreaturbindsel*. Det laa paa Gulvet — et Ler- og Jordgulv af ringere Beskaffenhed end i Beboelsesdelen — idet det aabenbart var gledet ned om de Bindepæle, hvortil det havde været fæstet. Det saa ud til, at man har søgt at løse Bindingen paa normal Vis, da Branden var der: den lille Bindepind, der ser ud meget nær som de, der bruges den Dag i Dag, er ude af sin Løkke, og den Knude, hvori den maa have været fæstet, er ligeledes løst. Men det er gaaet for langsomt, og man har da, for at redde Dyret, med et Snit skaaret den lange Slynge over, som laa om Halsen. — Vi føres gennem dette lige ind i Situationen og finder det ikke underligt, at det ikke er lykkedes at faa alle Husdyrene ud. Et Par af dem, 2 Faar og et Svin, synes at have fundet Vej ind i Beboelsesdelen og er omkomne

Fig. 11. Lerkar 595 (0,10 m h.) Heri Frø af Vaid.

Fig. 12. Lerkar fundet under Alkoven, 587 (0,16 m h.) Indholdet opblæret, porøst Stof, Brød eller Grød (?).

der, medens et Par andre Faar, maaske ogsaa en Ko, er omkomne i Stalden. Dette fremgaar, synes det, af nogle brændte Benrester, der dog er faatallige, sikkert atter et Vidnesbyrd om Brandens Voldsomhed. Noget absolut sikkert om Husdyrenes Antal kan derfor heller ikke siges.

Af Enkelthederne vil sikkert navnlig Fundet af Frø af Farveplanten *Vaid*, *Isatis tinctoria*, være af Betydning. Denne Plante anvendtes til Blaafarvning, før man lærte Indigo at kende. Det er ikke Frøene, der direkte anvendtes til at farve med. Frøene skulde saas ved Foraarstid, og Tøjet koges sammen med Blade og Stængler af selve Planten. Indtil man fandt Søvejen til Indien og fik let Adgang til at faa Indigo, var det den vigtigste Farveplante, man kendte. Sandsynligvis har den i England været kendt, vel ogsaa dyrket, paa Julius Cæsars Tid, altsaa i Aarhundredet før vor Tidsregnings Begyndelse. Han nævner, at Indbyggerne, Britterne, farver deres Legemer blaa, naar de gaar til Kamp. Paa Kejser Karl den Stores Tid udstedte hans Søn, den senere Kejser Ludvig den Fromme, 795 en Befaling, at visse Landsbyer skulde sørge for al den Vaid, som forbrugtes i den kejserlige Hofholdning. Senere dyrkedes den i Mellemeuropa, især i bestemte Egne, saaledes i Thüringen, i Frankrig i Languedoc, paa lignende Maade i England og Italien. Universitetet i Erfurt blev 1392 oprettet for Midler givne af Vaid-handlerne. Da

Konkurrencen med Indigo satte ind, gjorde Regeringerne sig store Anstrengelser for at hjælpe den nationale Farveindustri, saaledes forbød man i Frankrig 1609 under Dødsstraf Brugen af Indigo. Selvfølgelig maatte dette blive forgæves, da Indigo var baade bedre og langt billigere, men helt er Dyrkningen næppe uddød endnu i mere afsides Egne i Tyskland. I Norden har man hidtil vidst meget lidt om dens Brug i ældre Tid, og det eneste sikre Fund er fra Osebergdronningens Skib i Norge, fra ca. 840—50. Med Fundet fra Ginderup rykkes Dyrkningen, eller i hvert Fald Brugen af denne Kulturplante 7—800 Aar længere tilbage! Det er et interessant lille Kapitel af Kulturhistorien, som alene derved faar ny Belysning. — Men Ginderup vil sikkert ogsaa i Fremtiden blive en rig Fundgrube. Dette gælder Detailler i Husets Indretning, men dernæst det saare vidtrækkende,

Fig. 13. To Dyrefigurer af Ler. Grise?, 608 (0,088 m l.) og 663 (0,08 m. l.).

men endnu ogsaa saare dunkle Spørgsmaal om Oldtidsbebyggelsens mere eller mindre faste Karakter, — der er i Ginderup normalt 4—5 efter hinanden følgende Bebyggelser, hvilket tyder paa større Fasthed, end man ofte synes at ville regne med. Og endnu kommer hertil Spørgsmaalet om hele Bebyggelsens Form, den gamle danske Landsby, Smaabrug eller større Gaarde. Endnu foreligger kun en ringe Del af, hvad dette Sted, om det hidtidige Held fortsættes, kan yde vor Oldtidskundskab. —

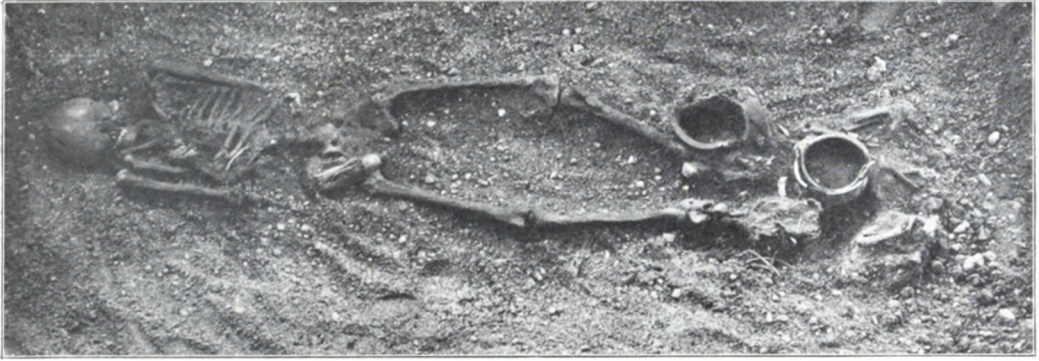
Ogsaa i selve Thy er der, væsentlig gennem den Omtale, som Ginderupfundene har givet Anledning til, erkendt nye Huspladser. En af dem, „Mariesminde“, ligger ved Vesterby (Taabel), i Vestervig Sogn, nogle km. vest for Vestervig Kirke, paa Gaardejer Chr. Christensens Ejendom. Der ses her, tæt vest for Gaardens Bygninger, en flad Højning i Terrænet, af lignende Karakter som de Banker, hvoraf Ginderuppladsen bestaar, og efter et kort Mellemrum vest derfor endnu en lignende Plads, der dog ser ud til at være lavere, og som ved Dyrkningen er blevet stærkt udvisket. Da man opførte Gaardens Bygninger, skar man ind i den førstnævnte Højning og bemærkede, at der var Trækul og navnlig en Del af den karakteristiske Rødaske i Jorden.

I 1929 foretog jeg en Prøveundersøgelse og var saa heldig at komme ned midt over en Hustomt, der laa halvvejs nede i Laget, som her havde en Mægtighed af ca. 2 m. Huset har haft den sædvanlige Retning, Ø—V., og „normal“ Bredde. Der fremkom Indgangsbro i Syd og midt paa Lergulvets Overflade det runde Stenlag, der som foran nævnt karakteriserer Arnen. Desværre var det

ingen Brandtomt. Der har paa dette Sted været 2 Bebyggelser efter hinanden, det dybeste paa det gamle Muldlag.

Modsat Ginderuppladsen er der her kun faa Lerkarskaar at finde i Overfladen. Det var jo heller ikke det, der førte til Erkendelse af Pladsens Art. Det samme gælder en Plads paa Gundtoftgaards Jord i Gjettrup Sogn. Gaardejer Poul Pedersen og Drejer S. Jensen henledte Opmærksomheden paa, at man her gennem dybe Dræningsgrøfter havde fundet Stenlægninger i 1—1,5 m Dybde. Saadanne blev ogsaa truffet ved et Par Prøvegravninger i 1928. Det saa ud til at være enten Fortov eller Syld til Huse, sikkert atter her med Væg af Græstørv som Forudsætning. Ogsaa de tilsvarende Gulve kunde fikseres, men Leret var stærkt jordblandet. Husene syntes at være noget yngre end Ginderuphusene. — I Overfladen var her intet mærkeligt at se. — Pladsen har en betydelig Udstrækning. Naar Tomterne fra Oldtidshusene hidtil saa sjældent er komne frem, ligger det i, at det, som kan erkendes paa Overfladen, er Jorden fra Vægge og Tag, hvori Lerkarskaar kun sjældnere indeholdes.

Kvindegrav med romersk Bronzespand (Grav D).

BROSKOV FUNDET

EN GRAVPLADS FRA FOLKEVANDRINGSTIDEN

Af H. C. BROHOLM

I Juli Maaned 1927 var man i Færd med at grave Grus i en Bakke tæt Syd for den lille Landsby Broskov, der ligger en Mils Vej Nordvest for Præstø. Under Arbejdet fremkom nogle Rester af et Menneskeskelet samt en Del Bronzesager, hvis Alder Finderen ikke kunde bestemme. I den Tanke, at der mulig kunde foreligge Spor af en gammel Forbrydelse, underrettede Grusgravens Ejer Kriminalpolitiet i Præstø om Fundet, og for denne Forsigtighed fortjener han den største Tak; thi den gav Anledning til, at Nationalmuseet blev beriget med et Fund af ikke almindelig Interesse.

De til Politiet indsendte Sager, som dette lod gaa videre til Nationalmuseet, viste sig nemlig at være romerske Bronzer fra Folkevandringstiden; og da Grave fra denne Periode af Oldtiden gerne ligger samlede paa større eller mindre Gravpladser og tilmed er ret sjældne, siger det sig selv, at der straks blev paabegyndt en Undersøgelse, som da ogsaa førte til et heldigt Resultat.

Grusgraven, hvorfra Sagerne stammede, laa paa den nordre Side af en ret høj Bakke, som mod Øst falder jævnt ned mod den store Mosestrækning Even. I Kanten af Grusgraven saas en mørk Plet, og paa dette Sted angaves Skelettet at være fundet. En nærmere Undersøgelse viste, at der endnu var Rester tilbage af en Grav (Grav A); men det meste var allerede fjernet. Den Døde havde været jordfæstet ubrændt, liggende med Hovedet mod Nord. Af Skelettet var kun Benene bevarede.

Tæt ved Fødderne stod et Fad af Bronze med to Hanke i pæreformede Beslag (Fig. 3). Fadet var meget medtaget af Opholdet i Jorden og trykket stærkt sammen af en stor Sten, der laa oven i det, den sidste Rest af en Stensætning, der havde ligget over Graven. Fra denne Grav sagdes de indsendte Bronzesager at stamme, og de angaves at have ligget i Nærheden af Hovedet, en Oplysning,

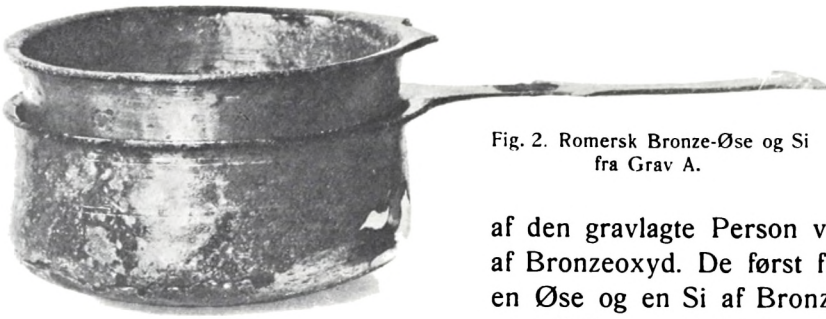

Fig. 2. Romersk Bronze-Øse og Si
fra Grav A.

som fandt sin
Bekræftelse
derved, at de
bevarede
Stumper af
Hovedskallen

af den gravlagte Person viste tydelige Spor
af Bronzeoxyd. De først fundne Genstande,
en Øse og en Si af Bronze (Fig. 2), er lige-
som Fadet romerske Importstykker, Former

der ikke er ualmindelige i Fund fra Sjælland. Den Døde har været nedlagt i en Trækiste, skærmet af den allerede omtalte Stensætning, og Graven har ligget ret dybt i Jorden, nemlig ca. 2 m under den nuværende Overflade. Af de faa bevarede Skeletrester viser Bækkenpartiet typisk kvindelig Form. Ligeledes ser man, at Visdomstanden i Undermunden er brudt frem; men i Modsætning til de andre Tænder er den ikke videre slidt. I Overmunden mangler den og er heller ikke i Frembrud, hvorfor den Døde maa antages at have været i sin bedste Alder, snarest omkring Midten af Tredverne.

Et Stykke Vest for denne Grav angaves at have været en anden Grav (B), som desværre var blevet helt fjernet ved Grusgravningen. Mærkeligt nok var de Smaasager, som havde udgjort den Dødes Udstyr, bleven reddede; og efter disse maa det ogsaa have været en Kvinde. Der var et Halsbaand af forskelligt farvede romerske Glasperler, hvoraf flere bærer smukke Blomstermønstre, samt 3 smukke Bøjlenaale af Sølv, rimeligvis ogsaa indførte Stykker, hvortil der foreligger Paralleler i flere Grave fra Folkevandringstiden. Desuden fandtes en Fingerring dannet af et smalt Bronzebaand. Af utvivlsom fremmed Oprindelse er et lille Bronzerør med vedhængende Kædestump. Det maa sikkert være Resterne af en Bronzedaase, en Form hvoraf et fuldstændigt Eksemplar kendes fra en af Gravene paa den store Gravplads ved Nordrup, som undersøgtes i forrige Aarhundrede. Saadanne Smaaæsker af Bronze findes ogsaa i Nordtyskland og maa formodes at have indeholdt Sminke. Oldtidens Kvinder har ingenlunde været bange for at bruge Midler til at forbedre deres Teint. Der foreligger en anelig Række Vidnesbyrd om, hvor stor en Rolle Skønhedsplejen spillede i Oldtiden, f. Eks. hører Ragekniven lige fra Bronzealderen til det almindeligst forekommende Udstyr i Mandsgravene. At ogsaa religiøse Motiver kan gøre sig gældende ved Skønhedsplejen hos primitive Folk er højst sandsynligt.

Til Trods for at Graven var fuldstændigt bortgravet, skønnedes den dog at have ligget noget højere end den første Grav, og det meddeltes, at den ikke havde været omgivet med Sten. Begge disse Grave var saaledes slemt forstyrrede ved Grusgravningen, og man kunde derfor vente, at hele Gravpladsen var bortfjernet, men heldigvis konstateredes det, at det ikke var Tilfældet.

Godt 4 m Sydvest for den første Grav stødte man pludselig paa et Lerkar, som viste, at der her fandtes en ny Grav (Grav C). Ogsaa den laa overligt i det løse Grus uden nogen Stensætning, og dens Grænser lod sig da heller ikke med Sikkerhed paavise. Liget synes dog, efter Oldsagernes Stilling at dømme, at have

været begravet med Hovedet mod Nord. Det omtalte Lerkar var et Hankekar med tynd Mundingsrand og ornamenteret med skødesløst anbragte Streger (Fig. 4). Det er en Form, der er ret almindelig i Grave fra Folkevandringstiden.

Fig. 3. Bronzefad af romersk Arbejde fra Grav A.

Tæt op til det fandtes flere Smykkesager, nemlig tre Bøjlenaale af Bronze, en af Sølv, hvortil nøjagtige Paralleler kendes fra Nordrupgravpladsen, samt ti smaa romerske Glasperler. Lerkarret synes at have staaet ved den Dødes Hoved, Fibulaerne og Perlerne har ligget ved Halsen eller paa det øverste af Brystet. At ogsaa dette Lig, formodentlig en Kvindes, har været indsluttet i en Trækiste er sikkert; thi af denne iagttoges Rester under Bronzefibulaerne, hvor Oxyden flere Steder havde bevaret Træet fra at raadne. Derimod var ethvert Spor af Skelettet forsvundet.

3 m Øst for den første Grav bemærkede man, at Jorden var blandet med Muld og dannede en mørkere Plet i det lyse Grus; og i forskellig Dybde fandtes her en Del store Sten, som viste sig at være en fjerde Grav (Grav D). Graven indeholdt Skelettet af en ret spinkel Person, sikkert ogsaa en Kvinde, der efter Sliddet paa Tænderne at dømme synes at være død ung. Mærkeligt er det, at Tænderne viser tydelige Spor af Cariering, hvilket ellers ikke plejer at være Tilfældet paa Skeletter fra Oldtiden. Den Døde var jordet liggende paa Ryggen med Hovedet imod Syd, Fødderne mod Nord; Ansigtet var drejet mod højre, venstre Skulder trukket let i Vejret, og venstre Underarm var bøjet i en ret Vinkel, saa at Haanden hvilede lidt neden for højre Bryst. Højre Arm havde været udstrakt og var nu meget opløst; men saa vidt man kunde se, laa Haanden paa Underlivet. Den Døde laa i en mærkelig Stilling med ret adskilte Ben, men om Grunden til dette kan man dog intet bestemt udtale. Paa Ligets Bryst sad en smuk Bøjlenaal af Sølv (Fig. 9) omgivet af Rester af det Tøj, hvori den havde været fæstet. Den røber allerede ved sin elegante Form sin udenlandske Oprindelse, som yderligere bevises af en paa Foden anbragt halvkugleformet Glasperle; en lignende, der har siddet paa Bøjlen, er gaaet tabt. Af fremmed Herkomst er ligeledes en Spand af Bronze, der stod tæt ved den Dødes venstre Fod (Fig. 7). Ligesom alle de andre Bronzekar er den et romersk Arbejde, og Formen, en lav Spand af tyndt riflet Bronzeblik med en Hank i to Øskener, er velkendt fra andre Grave fra Folkevandringstiden paa Sjælland. Interessant er det, at den er blevet repareret herhjemme i Oldtiden. Den oprindelige Hank er nemlig gaaet tabt og er derfor blevet erstattet med en af groft, daarligt Arbejde; det er altsaa et gammelt Stykke, som man har medgivet den Døde, noget man har iagttaget gentagne Gange i Oldtidsgrave. Tæt op til Spanden stod to Lerkar, hvoraf det ene var ganske opløst, medens det andet, en hankeløs Krukke, er godt bevaret (Fig. 5). Dens Form er kendt fra andre Grave, og den maa efter sin Ornamentik tilhøre

Fig. 4. To Bøjlenaale og et Hankekar fra Grav C.

Slutningen af Folkevandringstiden. Endelig optoges i denne Del af Graven en Kam af Ben, dannet af flere Stykker, som holdes sammen af to ved Bronzenagler forbundne Benplader (Fig. 8). Lignende Kamme af Ben forekommer saavel i Mands- som

i Kvindegrave og optræder over et stort Omraade i Ungarn, Tyskland og England. Sjældnere er de erstattede med en Kam af Jern.

Yderst ude i Enden af Graven laa en Del Knogler af et Dyr. Efter Magister M. Degerbøls Bestemmelse er de af et ungt Faar, der har været den Døde medgivet som Rejsekost til det ukendte Land, hvorfra ingen vender tilbage. Karrene, som har indeholdt en Drik, og Fødevarerne er medgivne den Døde ifølge en Skik, der var gammel i Norden, nedarvet fra den romerske Tid. I en Grav, som Professor C. Engelhardt undersøgte ved Varpelev i Stevns, fandtes mange Levninger af en Gris, der havde været anrettet paa et Træfad. En Grav ved Nordrup indeholdt Dele af et Lam og en Gris; og i en samtidig Grav fra Jylland optoges Knogler af en Gris og af en Høne.

Brokovgraven laa ca. 1,50 m under Jordens Overflade, og Liget havde ligesom de andre Døde været nedlagt i en Kiste. Der var ingen Stenhegn omkring Graven; men hen over dens Laag havde været anbragt den allerede omtalte Stenrække. Gravene A og D var saaledes ganske ens indrettede, og de afveg betydeligt fra de to andre Grave, som laa ganske overligt og ikke var beskyttede af Sten. Disse to dybtliggende Grave er sikkert ganske samtidige; det fremgaar baade af deres Form og af de Bronzesager, der fremdroges. Men ogsaa de to andre Grave tør betragtes som hidrørende fra samme Tid. Undersøgelser paa andre Gravpladser fra Folkevandringstiden, af hvilke her kun Nordrup- og Varpelevgravpladsen skal nævnes, har vist, at de simpelt udstyrede Grave ofte ligger i højere Niveau end de rige, uden at det har været muligt at paavise nogen nævneværdig Tidsforskel. I det hele taget faar man det Indtryk, at Folkevandringstidens Gravpladser har været Hvilesteder for en bestemt Slægt eller Husstand, og de fornemste Medlemmer af denne har da faaet det rigeste Gravudstyr og den omhyggeligste Jordfæstelse.

Vi vender os nu til det Spørgsmaal, der altid straks melder sig, naar et nyt Fund fremdrages, nemlig Tidsfæstelsen af de fundne Sager; men forinden vil det være formaalstjenligt at betragte de fundne Oldsager nøjere og navnlig undersøge Spørgsmaalet om Indførselen af fremmede Sager i Norden.

Af hjemligt Arbejde er ganske afgjort de tre Lerkar: og de er tilmed af ganske almindelig Form. Baade Hankekarret og den hankeløse Krukke er velfor-

bejdede og godt brændte Kar, men deres Ornamentik er skødesløs og tyder afgjort paa, at Gravene er ret sene. I samme Retning peger ogsaa de fundne Fibulaer, hvoraf i hvert Fald den ene ikke synes at være kendt fra tidligere Fund og sikkert maa betragtes som indført. For de andres Vedkommende kan Spørgsmaalet være lidt tvivlsomt, men det er sandsynligt, at ogsaa disse er fremmede Stykker, skønt Formerne er kendt i flere Fund. Fibulaen, den romerske Form for Bøjlenaalen, der

vinder saa stærkt Indpas herhjemme i Løbet af den romerske Jernalder, fortrænger næsten fuldstændig Brugen af Knapper, som i tidligere Tid var almindelige.

Den lever i forskellige meget varierende Former gennem hele Oldtiden og spiller derfor en betydelig Rolle for Dateringen af Fund fra forhistorisk Tid.

De fire Bronzekar har vi allerede betegnet som indførte Stykker af romersk Fabrikat.

I Bronzealderen og den nærmest efterfølgende Tid var det kun faa Sager, der fra de klassiske Lande i Syden gjorde Rejsen op til Norden. Da skete det, at Romerriget i Løbet af den sidste Halvdel af Aarhundredet før Kristi Fødsel rykkede sine Grænser mod Nord. I Aaret 58 begyndte Julius Cæsar Erobringen af Gallien, og hans Gerning fortsattes af hans store Arvtager Kejser Augustus. Under Augustus og hans nærmeste Efterfølgere kom store Dele af Germanien og Britannien under Romernes Herredømme. Romerske Købmænd gennemrejste de ny-erobrede Lande og udstrakte ogsaa deres Forretningsrejser til det fjerne Norden, hvor endnu ingen romersk Soldat havde sat sin Fod. Rundt omkring i Germanien grundlagdes Fabrikker, særlig i Rhinegnene, hvor Militærstationer og faste Lejre gav en sikker Basis for den romerske Kolonisation. Særlig vigtig som Udfaldsport for den romerske Indflydelse i Norden var Mainz. Efterhaanden blev da ogsaa store Dele af Germanien og Gallien romaniserede baade i materiel og i aandelig Henseende.

Men denne Romanisering strakte sig desuden ud over det Omraade, som var under direkte Indflydelse fra Romerne. De omboende Stammer greb med Glæde Lejligheden til at forsyne sig med de Varer, som driftige Købmænd bragte, og særlig yndede var de smukke Bronzekar, vel de fortrinligste Brugsgenstande, der nogensinde er blevet fremstillede, og som endnu den Dag i Dag vækker vor Beundring. Danmark kom saaledes under en romersk Paavirkning, der prægede en flere Aarhundreder lang Periode omkring Kristi Fødsel, og som satte Spor paa saa godt som alle Punkter indenfor den materielle Kultur, i Lerkarfabrikation og i Ornamentik. Men ogsaa paa Aandslivet har den romerske Indflydelse virket

Fig. 5. Lerkrukke fra Grav D.

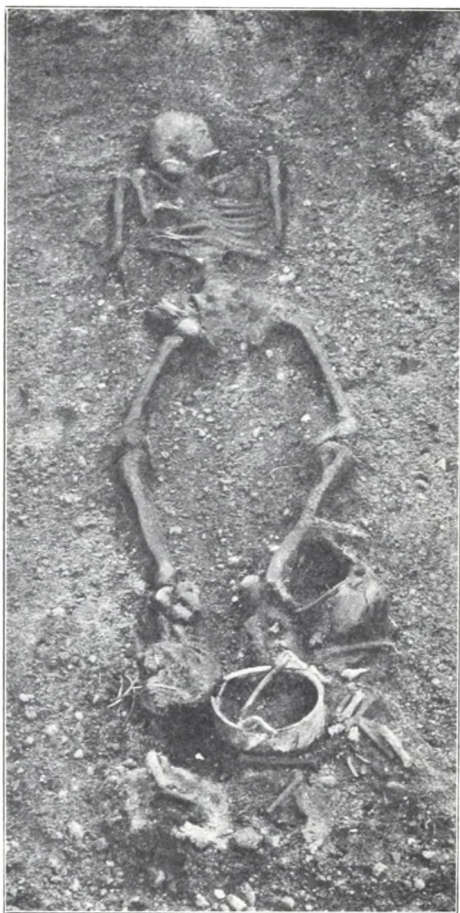

Fig. 6. Kvindegrav (D). Ved Fødderne ses Lerkrukken Fig. 5 og Bronzespanden Fig. 7.

ansporende. Det var saaledes gennem de paa de indførte Bronzekar indstemplede Fabrikantnavne, at de første Bogstaver kom vore Forfædre for Øje; og ved Hjælp af Bronzestatuetter og andre romerske Kunstgenstande fik de et Indtryk af Sydens Billedkunst. Hvor yndede disse Importvarer har været, fremgaar tydeligt af det store Antal, hvori de forefindes. Og det er ikke tavelige Genstande, hvormed man har ladet sig nøje. Danskerne har været fordringsfulde. Det prægtige Fund af Sølvskaale med Scener af de Homeriske Digte, der er fundne i en lollandsk Stormands Grav ved Hoby, og hvortil man knap kender Magen fra selve Italien, viser hvor højt saadanne Pragtstykker var vurderede herhjemme.

Overhovedet tør man ikke betegne Danmarks datidige Befolkning som lavstaaende Barbarer. Gennem en lang Udvikling var den bleven fortrolig med de fremmede Sager. Man forstod at bruge dem og at gøre det fremmede til sit eget. Af største Interesse er det saaledes at bemærke, at selv indenfor Moden kommer den romerske Indflydelse til at gøre sig gældende. I Bronzealderen er Brugen af Smykker meget almindelig, navnlig udvikles Halsringen til saa overdrevne Former, at man ikke skulde synes det muligt

at benytte den. Den efterfølgende Tid ynder en lige saa barok Halsring, den kroneformede. Romerne brugte derimod ikke Halsringe, og de latinske Skribenter fremhæver ofte Gallernes „Torqvis“ som et barbarisk Smykke. Med den romerske Kulturs Indtrængen i Norden er det derfor foreløbig forbi med Benyttelsen af Halsringe; man følger den romerske Mode og pynter sig med Fibulaer af indført Arbejde eller søger efter fattig Evne at efterligne det fremmede Smykke. Først i en langt senere Tid kommer Halsringen atter til Ære og Værdighed som Smykke; men da var den romerske Indflydelse forlængst ebbet ud.

Saadanne Træk viser, i hvor høj Grad den nordiske Kultur har været under Paavirkning fra Romerne, og det er derfor med Rette, man har givet denne Periode Navnet den romerske Jernalder.

Efter det tredie Aarhundrede er de politiske Forhold i Europa forandrede. De germanske Stammer begynder nu en Kamp mod Romerriget, der varede indtil det femte Aarhundrede, og som endte med Barbarernes Sejr. Det er denne Periode, man benævner Folkevandringstiden. Ogsaa til Danmark naar Efterdønningerne af disse Kampe, og nye Kulturelementer trænger trods de urolige Forhold herop. Det

vigtigste af disse er Mønten, der fra nu af begynder at optræde rigeligt i de danske Fund. Derimod gør Importen af romerske Fabrikvarer sig mindre gældende i Folkevandringstiden end tidligere, og de Træk, der præger Tidens Importstykker, viser en tydelig Tilbagegang. De gamle smukke Bronzer i den skønne Stil og det solide Arbejde træffes ikke mere. Selv

i de bedre Stykker sporer man Nedgangen. Karakteristisk er det saaledes, at Fabrikantnavne ikke mere træffes paa Bronzekarrene. Har Fabrikanten maaske ikke haft nogen Fordel af at sætte sit Navn paa Varene? Eller er disse ligefrem gjort i den Hensigt at skulle tjene som Handelsvarer i det Fjerne?

Betragter vi nu de ved Broskov fundne Bronzekar, ser vi, at hvad der lige er sagt om Folkevandringstidens ringere Sager, ganske passer paa disse. Formen er pyntelig nok, men Bronzen er tyndt dreven og Sagerne skrøbelige, saa skrøbelige, at Bronzespandens Hank, som nævnt, er gaaet i Stykker i Oldtiden og er bleven erstattet af en hjemmegjort, der ved sin grove Afpudsning tydeligt røber sin nordiske Oprindelse. I øvrigt synes Bronzekarrene at være ganske samtidige og er vel ogsaa udgaaede fra samme Fabrik. De peger afgjort hen til en ret sen Tid, og det samme gør de mange i Fundet forekommende Glasperler. I den romerske Periode optræder Glasperler forholdsvis sjældent i Gravene. Først i Løbet af Folkevandringstiden vinder disse billige Smaasager Indpas heroppe. Hvor nydelige disse end er, taler de ikke om en Højnelse af Kulturen. For det første er den overdrevne Brug af Smykker, tilmed naar de er billige, intet Vidnesbyrd om Kultur. Og som Handelsvarer set fra et romersk Synspunkt staar de snarest paa samme

Fig. 7. Romersk Bronzespand fra Grav D.

Fig. 8. Kam af Ben fra Grav D.

Trin som fra et moderne de tarvelige kulørte Glasperler og Naale med Glashoved, man udfører til vilde Folkeslag. Alle disse Træk viser klart, i hvilken Tid Broskovfundet hører hjemme. For saa vidt er Fundets Alder klar nok. Langt vanskeligere er det, naar man vil

forsøge at give en Tidsfæstelse paa Aar. Man skulde tro, at dette Spørgsmaal egentlig let lod sig besvare; thi i en af Gravene paa Nordruppladsen, som vi gentagne Gange har sammenlignet vort Fund med, forekom en Mønt af Sølv, der var præget under Kejser Antoninus Pius, som regerede 138—161; men den giver i Virkeligheden kun den Oplysning, at Graven ikke er ældre end denne Kejser; thi for det første ved vi intet om, hvor længe Mønten har været om at naa fra Rom til Danmark, ejheller hvor længe den har været i Omløb heroppe. Nordrupmønten var meget slidt, og det maa derfor antages, den har cirkuleret længe, inden den kom i Jorden. At man er nødt til at regne med et betydeligt Aaremaal fremgaar med al ønskelig Tydelighed af et andet Fund fra Sjælland, som efter Oldsagerne at dømme maa være omtrent samtidigt med Nordrupgraven. Ogsaa heri fandtes et Par Mønter; men de var prægede af Kejsere, der regerede 308—350. Det viser, at Mønterne langt fra er saa gode Tidsmaalere, som man skulde antage. Omtrent 200 Aar kan saaledes deres Vidnesbyrd svinge.

Ved Tidsfæstelsen af Fundet fra Broskov maa man da benytte et Skøn ud fra det samlede Indtryk af alle de i Gravene forekommende Oldsager, og efter et saadant maa man ansætte Gravpladsens Alder til 4. Aarhundrede efter vor Tidsregning.

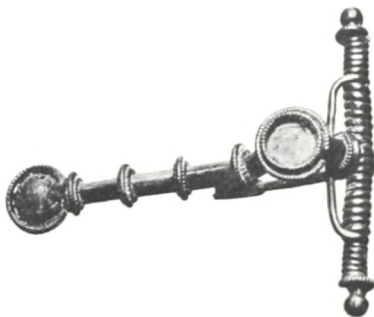

Fig. 9. Bøjlenaal af Sølv fra Grav D.

Parallelgaard fra Dorfgade, Dronninglund Sogn i Vendsyssel.

FOLKEMUSEETS LANDSUNDERSØGELSER AF GAMLE BØNDERBYGNINGER

Af H. ZANGENBERG

VORE gamle Bøndergaarde, Boelssteder og Husmandshuse er ikke alene prægede af den Tids Smag og Kultur, som frembragte dem, en Tid, hvori saavel Husdyrholdet som Agerbruget og Husholdningen var bestemt af andre Forhold end Nutidens, men de er ogsaa synlige Vidnesbyrd om en stærk og sejt Fastholden ved gammel og nedarvet Byggeskik fra endnu tidligere Tid end den, hvori de er blevet til. Dette ses f. Eks. af visse Oldtidslevn, som findes i en Del af de gamle Bygninger, der endnu er bevarede. Byggemaaden er ikke alene bestemt af den stedlige Almues Sæd og Skik, men ogsaa af de forskellige Egenes Naturforhold, som ligeledes har haft en afgørende Indflydelse paa disse gamle Bygningers Indretning og Udseende.

Bønderbygningerne havde i Tiden omkring Udskiftningen i Slutningen af det 18. Aarh. naaet deres højeste Udviklingsstade. Selve Udskiftningen og den dermed følgende Udflytning greb imidlertid meget forstyrrende ind i selve Landsbyformen, og tilbage i Landsbyerne blev kun et Mindretal af de gamle Gaarde, hvis Antal gennem Tiderne er blevet yderligere stærkt formindsket. Det er disse Bygninger, der giver den bedste Underretning om svundne Tidens Kultur, idet Udflyttergaardene som oftest blev bygget paa en noget anden Maade og tildels af andre Materialier end Gaardene fra ældre Tid. Men selv disse Afbigelses fra gammel Skik var ikke et saa afgørende Brud med den gamle Tradition, som det der senere skete, da Industrialiseringen og Andelsbevægelsen i den sidste Tredjedel af forrige Aarhundrede i Forening saa at sige klippede Forbindelsestraaden over med den gamle Udvikling.

Fig. 2. Fra Gaarden i Pebringe (se Fig. 4). Ladens Yderside med Møddingen.

Driften og Produktionen lagdes om, og Nutidens Landbrugsdrift er blevet Aarsag til mangan gammel Gaards Fald. Men med hver saadan Gaard forsvinder et Led til Forstaaelsen af vor gamle Bondekultur, som vi endnu langt fra kender til Bunds. Det er derfor af Betydning, at saa mange som muligt af de værdifuldeste gamle Gaarde bliver maalt, undersøgte og fotograferede, inden det er for sent; thi i mange Egne af Landet er det nu en Sjældenhed at finde en blot nogenlunde velbevaret Gaard fra det 18. Aarhundrede. Haardst er det gaet ud over de gamle Bygninger i Vest- og Nordjylland, samt paa Heden, men ogsaa Nord- og Vestsjælland har fulgt godt med i denne Retning. Undersøgelsesarbejdet har tidligere været foretaget i alt for ringe Udstrækning, og det systematiske Studium i Marken af vore gamle Bønderbygninger er ret sent blevet paabegyndt. De første Forsøg af denne Art blev gjort i Aarene 1887—1895 af R. Mejborg, som saaledes indsamlede Materialet til Værkerne: „Gamle danske Hjem“ og „Nordiske Bøndergaarde“. Senere har Kunstakademiets Arkitekturskoler ved Foreningen af 3. December 1892 opmaalt Bønderbygninger i Sønderjylland og paa Fyn, og Architect Mogens Clemmensen har gjort vore gamle Bulhuse til Genstand for omfattende Studier. Desuden har Kredslæge J. S. Møller i Kalundborg indgaaende undersøgt Boligskikken i ældre Tid i Kalundborgegnen.

Af Inspektør ved Nationalmuseet, Magister Chr. A. Jensen, er der i Tiden efter 1909 foretaget Bondegaards-Undersøgelser paa Museets Rejser, naar Tid og Lejlighed har været dertil, et Arbejde, der har ført til en Omlægning af Synet paa vore Bøndergaardes Konstruktion og disses Alder, og har bidraget til en dybere Forstaaelse af dem. Dette Arbejde er senere blevet fremmet ved Folkemuseets Landsundersøgelser af gamle Bønderbygninger, der blev paabegyndt i 1920 og siden er

Fig. 3. Interiør fra Gaarden i Pebringe (se Fig. 4).

blevet fortsat aarligt. Disse Undersøgelser har dels taget Sigte paa at klarlægge Enkelthederne ved de ældgamle Konstruktioner saasom Sulebygningerne og Uds kudshusene, og at fastslaa disses Udbredelse i Nutiden, dels at fremskaffe Klarhed over de forskellige Egenes Indretning af selve Boligen i dens ældste kendte Former, hvad der ikke tidligere har været ofret tilstrækkelig Opmærksomhed, men er af største Betydning for at kunne udrede Boligudviklingen gennem Tiderne. Nogen fuldt ud systematisk Undersøgelse kan Museet imidlertid ikke foretage, dertil er baade Medarbejderne og Midlerne for faa, men ved fortsatte Rekognosceringsrejser vil Museet forhaabentlig med Tiden kunne naa at faa gennemgaaet de betydningsfuldeste af Landets gamle Bønderbygninger og derved gøre en værdifuld Indsats for Bevarelsen af Mindet om den Byggekultur, de repræsenterer.

Der findes Landet over en Række forskellige Typer, hvoraf den almindeligst kendte er den firelængede Gaard, enten med sammenbyggede eller med helt eller delvis adskilte Længer; medens andre Typer, som den enlængede Gaard og den tolængede Parallelgaard, kun er kendte i visse Egne. Disse sidstnævnte Gaarde er dog ikke derfor at opfatte som egentlige Egnstyper, men som Levn af ældre Tidens Byggeskik; mangan af dem har sikkert ved Om- og Tilbygning i Tidens Løb skiftet Form og er derved blevet tre- og firelængede. Der har derfor ved Museets Undersøgelser ogsaa været lagt Vægt paa at opsøge og skaffe Oplysning om disse vore ældste Gaardformer og dermed beslægtede Typer. I det følgende skal der ses lidt nærmere paa Bondegaardstyperne ved en kort Gennemgang af de forskellige Egenes Gaarde.

Den sjællandske Bondegaard fremtræder næsten altid som en sluttet firelænget Gaard med helt sammenbyggede, lave og straatækte Længer, hvor de lerklinede

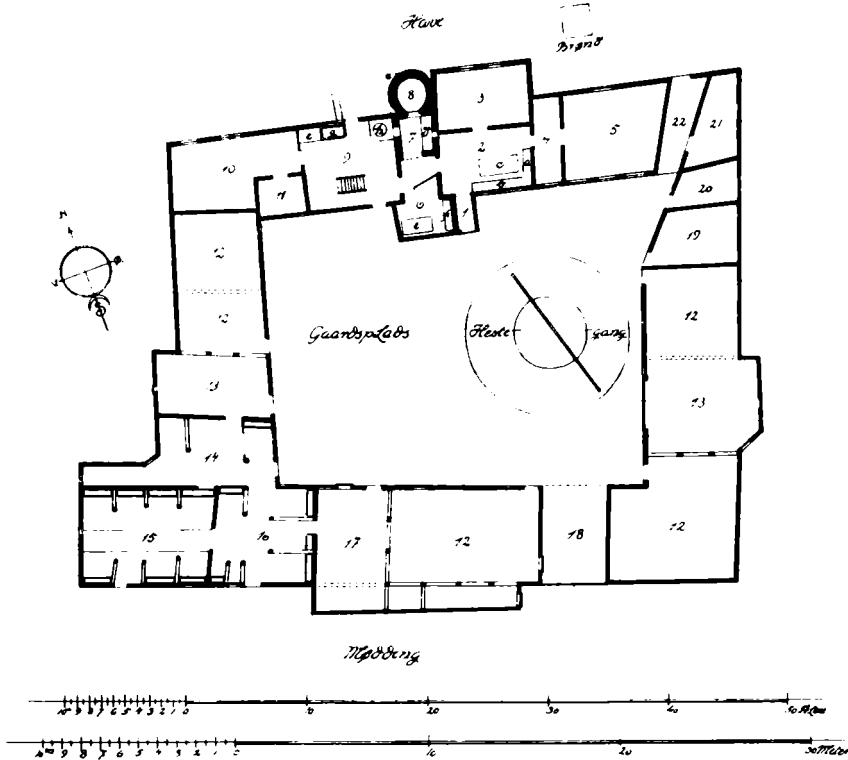

Fig. 4. Grundplan af en firelænget Gaard i Pebringe ved Karise. Maalt af H. Zangenberg. 1. Forstue. 2. Dagligstue. 3. Sovekammer. 4. Mellemkammer. 5. Øverststue. 6. Spisekammer. 7. Stegers. 8. Bagerovn. 9. Bryggers. 10. Tørvehus. 11. Pige-kammer. 12. Lader. 13. Loer. 14. Senere indrettet Stald. 15. Kostald. 16. Hestestald. 17. Foderlo. 18. Gadeport. 19. Faarehus. 20. Karlekammer. 21. Huggehus. 22. Gennemgang.

a. Bordendebænk.
b. Vinduesbænk.
c. Bord. d. Arne.
e. Borde. f. Kande-hylde. g. Vask.
h. Bryggerkedel.

Vægge og det uanselige Bindingsværk er skjult under Hvidtekalken. De hvide Ydervægge med de faa Vinduer, Døre og Lemme mod Alfarvej og Have stænger for Omverdenens Nysgerrighed, og Væggene brydes ofte af udskydende Tilbygninger, „Luder“, ned over hvilke Taget er forlænget. Grundplanen, Fig. 4, viser Indretningen af en saadan typisk Gaard i Pebringe, opført i det 18. Aarh. Gennem „Gadeporten“, (der var undertiden endnu en Port „Tofteporten“), kommer man ind paa Gaardspladsen, og her laa som oftest i ældre Tid Møddingen, som senere blev flyttet uden for Gaarden, helst mod Bygaden, om Gaardtoften tillod det. De fleste af Bygningernes Vinduer og Døre vender mod Gaardspladsen (se Fig. 3), og herfra sker Indgangen til Længerne. Disse er i Almindelighed: „Stuelængen“ med Beboelsen, en Længe til Staldene for Køer og Heste, som dog ogsaa

Fig. 5. Grundplan af en enlænget Gaard fra Strynø. Tegnet af H. Zangenberg efter Jens Kamps efterladte Materiale.

1. Overstue. 2. Kakkeldovnsstue. 3. Fremmers. 4. Bryggers. 5. Ølkammer. 6. Mælkekammer. 7. Lad. 8. Lo. 9. Skærelo. 10. Heste- og Kolade. 11. Brænderum. 12. Høns-ehus. 13. Lad og Vognport. 14. Tørvehus. 15. Grisehus. — a. Alkover. b. Borde. c. Bænke. d. Kister. e. Dragkister. f. Uhr. g. Himmelseng. h. Kakkeldov. i. Aaben Skorsten. k. Bagerovn. l. Bryggerkedel. m. Fast Vægskab. n. Stole. o. Skab.

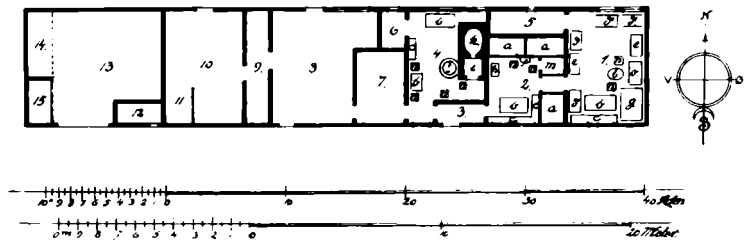
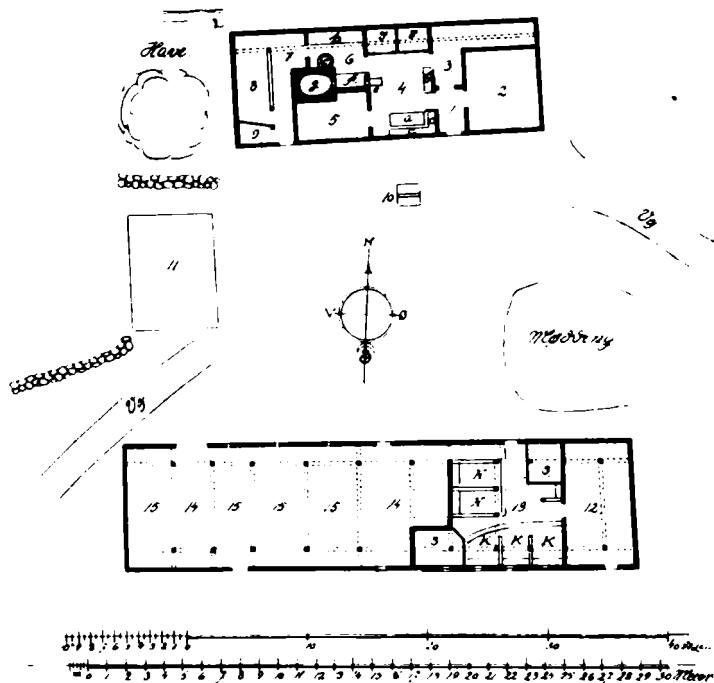

Fig. 6. Grundplan af en Parallelgaard fra Dorfgade, Dronninglund Sogn i Vendsyssel. Maalt af H. Zangenberg.

1. Forstue. 2. Storstue. 3. Spisekammer. 4. Dagligstue. 5. Kammer (Bitrestue). 6. Køkken. 7. Bryggers. 8. Tørv. 9. Hønselus. 10. Kjeld (Brønd). 11. Nyere Udhus af Kampesten. 12. Høgulv. 13. Stald. 14. Loer. 15. Gulve.

- a. Bord. b. Slagbænk. c. Bænke. d. Alkover. e. Bilæggerov. f. Skorsten. g. Bagerov. h. Køkkenbord. i. Bryggerkedel. K. Kobaase. H. Hestebaase. S. Svinestier.

kan være fordelt paa 2 Længer, og Resten optages af Loer og Lader til hver sin Sædart. Selve Beboelsen bestaar af „Øverstestuen“, der ikke kan opvarmes og til dagligt brugtes som Klædekammer; kun ved festlige Lejligheder brugtes den som Gildestue. Dernæst følger et Mellemkammer, gerne brugt til Forraads- og Ølkammer, og derefter Dagligstuen, der baade er Opholds- og Spisestue samt Sovekammer, om ikke et saadant er fremskaffet ved en senere Tilbygning, som her i Pebringe Gaarden. I Dagligstuen er Bordendebænken med tilhørende Panel altid anbragt langs Skillerummet til Mellemkammeret, saa at Husbonden, naar han sidder ved Bordet, vender Front mod Stuens Indgangsdør fra Forstuen og mod Bilæggerovnen. Endvidere stilles Sengene langs Ydervæggen modsat Vinduesvæggen, og langs sidstnævnte er Vinduesbænkens og Bordets Plads. Refsnæsgaarden har dog bevaret sin middelalderligt prægede Stueanordning, idet Bordet her staar langs Tværvæggen, endvidere har denne Gaard ingen Vinduer mod Gaardspladsen.

Den ældre sjællandske Gaard havde kun én stor og aaben Skorsten, der kaldtes „Stegerset“. Den var anbragt ved Siden af

Fig. 7. Grundplan af et trelænget Boelssted fra Aarup, Skydebjerg Sogn paa Fyn. Maalt af H. Zangenberg.

1. Overstue. 2. Sengekammer. 3. Forstue. 4. Bryggers. 5 og 6. Aftægtsstuer. 7. Huggehuse. 8. Kohus. 9. Gang. 10. Tørvekube. 11. Lo og Gulv.

- a. Aaben Skorsten med Esse. b. Alkover. c. Bagerov. d. Bord. e. Bilæggerov. f. Fadrække. s. Suler. F. Frugttræ. K. Kastanier.

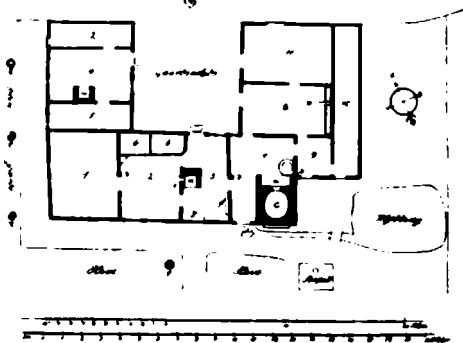

Fig. 8. Bagerovnskur fra Præstegaarden i Stenløse ved Odense.

Dagligstuen og indeholdt Køkkenildstedet, „Arnen“, hvorpaa Gryderne paa en Jerntriefod stillede over Ilden eller op-hængtes over denne i en Kadelkrog, anbragt paa en Jernstang oppe i Skorstenen. Herom var de øvrige Ildsteder samlet, nemlig Dagligstuens Bilæggerovn og Bagerovnen, der fandtes ved Skorstensvæggen mod Haven og som en stor Hvælving skød sig frem for Ydervæggen, dækket med et Halv- eller Heltag, „Bagerovnskur“ (se Fig. 8). I Væggen mod Bryggerset fandtes Indfyringerne til Bryggerkedlen, undertiden ogsaa til Maltkøllen, der ligesom Bryggerkedlen var anbragt i Bryggerset, altsaa 5 Ildsteder om samme Skorsten. I Bryggerset, hvori Husets eneste Udgang til Haven var anbragt, foregaar al den grovere Husførelse. I ældre Tider sov Pigerne her, senere har man i Stuehusets yderste Ende indrettet Pige-kammer og ved Siden heraf et „Saltkammer“ til det nedsaltede Kød. Som Gaarden her var de fleste sjællandske Gaarde indrettet, nogen Forskel i Anbringelsen af de forskellige Udhusrum kunde der være, men Beboelseslængerne var paa Sjælland mere ensartede end i Landets øvrige Egne.

Den firelængede Gaard er vistnok vor yngste Gaardtype, dog synes den helt sammenbyggede Gaard at have været tidligt kendt paa Sjælland, maaske allerede ved Middelalderens Slutning. Indretningen af Udlængerne er i store Træk ensartet over hele Landet, kun de lokale Benævnelser paa Rummene er forskellige, ligesom der ogsaa kan være tilføjet flere Udhusrum, saasom Vognskjul, Faarehus og Svinestier. Forskellen paa Gaardene viser sig hovedsagelig i Gaardenes Ydre og i Beboelsens Indretning. I lolland-falsterske og i de østlige sønderjydske Gaarde samt i trelængede Gaarde paa Sydfyn, de sydfynske Øer og paa Als, har det været Skik at anbringe Staldene i Beboelseshuset, og dette Træk er utvivlsomt laant fra den enlængede Gaard.

Denne Gaardtype er sikkert vor ældste og har tidligere eksisteret paa Bornholm, de sydfynske Øer, paa Als og i Sundeved, ligesom en stor Part af vore Husmandshuse har været enlængede, og typiske Egn-Repræsentanter for saadanne Huse er, ved Museets Undersøgelser, blevet erhvervet til Frilandsmuseet fra Agger i Thy og fra Taagense paa Lolland. De har i Indretningen meget tilfælles med den enlængede Gaard, og en saadan Gaard fra Strynø ses paa Grundplanen Fig. 5. Beboelsen bestaar af faa Rum: Overstue, Kakkellovnsstue (Dagligstuen), Fremmers (Forstue) og Bryggers med én Skorsten til alle Ildsteder, som i sjællandske Gaarde. Dernæst kommer Udhusrummene: Loer, Lad, Heste- og Kolade (Stalde), Høns- og Grisehus. I de enlængede Gaarde er Beboelsen ligesom i de flerlængede Gaarde afpasset efter Egnens Skik, saaledes er f. Eks. de

sønderjydske Gaarde bredere, hvorfor de gerne har to Rækker Stuer og derved et større Antal Beboelsesrum til forskellig Brug.

Det større eller mindre Antal Beboelsesrum er dog ikke af saa afgørende Betydning som *Ildstedernes* Indretning og Placering. Skorstenen blev først indført i vore Bøndergaarde i Begyndelsen af det 18. Aarh., og forinden havde man kun en Røgaabning, den saakaldte „Lyre“, i Taget, hvorigennem Røgen trak ud fra Tagrummet.

Fig. 9. Det indre af en „Sulelade“ i Gamtofte, Vestfyn.

I den sjællandske Gaard samledes, som vi har set, alle Ildsteder om én Skorsten, og derved adskiller den sig fra den fynske og jydsk, da disse Gaarde, fraset enkelte jydsk Egne, altid har to Skorstene, saaledes at Ildstederne til Madlavning og Stueopvarmning enten er anbragt i en Skorsten i selve den daglige Opholdsstue, som en Art Kamin, eller i Køkkenet ved Siden af denne, medens de mindre hyppigt brugte, saasom Bagerovn, Maltkølle og Bryggerkedel, alle er samlet om en Skorsten i Bryggerset, der ligger Side om Side med Køkkenet eller Dagligstuen. Denne Indretning ses paa Grundplanen af *det trelængede Boelssted fra Aarup*, Fig. 7, som er blevet skænket til Frilandsmuseet i Lyngby af Kammerherre Cederfeld de Simonsen, og Beboelseshuset viser tillige den beskedneste Form for Indretningen af den fynske Beboelselænge. I Vestlængen er indrettet en Aftægtsbolig, og Beboelsen i Stuelængen bestaar af fire Rum: Overstuen, Sengekammeret, som enkelte Steder kaldtes „Fremmedstuen“, hvori Beboerne opholdt sig med deres Gæster, endvidere Forstuen (Fremmers), som var den oprindelige Dagligstue med aaben Skorsten og „Esse“ til Madlavning, og dernæst Bryggers med Skorsten, Bagerovn og Bryggerkedel. Stald og Lade findes i Østlængen, og langs denne et Rum til Tørv: „Tørvekuben“ i et saakaldet „Udskud“.

De fynske og østjydske Gaarde adskiller sig fra de sjællandske og de nord- og vestjydske Gaarde ved deres Pyntelighed og det overmaade rige Bindingsværk, som især fremhæves ved det sort- eller rødmaalede Tømmer, se Fig. 10, hvormellem Tavlene er hvidkalkede eller farvede røde eller gule, ligesom disse farvede Tavler undertiden er fuge-malede, utvivlsomt en Efterligning af de gamle Renaissance-Herre-gaardes ydre Maling. Ejendommelig for Fyn er desuden Gaardenes runde Hjørner, som sikkert er opstaaet ved senere Sammenbygning af oprindeligt fritliggende Længer. Da disse, i Modsætning til de sjællandske med Spær og Raftetag, har været byggede med „Suler“, har Sammenbygningen lettest kunnet gøres ved at afrunde eller skraat-afskære Hjørnerne med et eller flere Fag. Sulekonstruktionen, som paa Grund af dens primitive og teltlignende Karakter maa anses som Oldtidslevn, bestaar af en Række svære Egestøtter, Sulerne (det gamle danske Ord for Søjle), der som Regel er anbragt i Bygningernes Skillerum og

Fig. 10. Trelænget Boelssted fra Turup, Vestfyn.

er opstillet i Række paa langs i Bygningens Midte. De naar fra Gulvet, hvor de er stillet paa „Syldsten“, op til Tagrygningen, og bærer her et svært Stykke Egetømmer, „Aasen“, hvorpaa Spærene og dermed Størsteparten af Tagvægten hviler. Konstruktionen har haft forskellige Udviklingstrin: De krumme Afstivninger, „Skraabaand“, som ses ved den forreste Sule paa Billedet af Suleladen i Gamtofte, Fig. 8, og som sammenholder baade Sulen og Bjælken med Ydervæggens Stolper, er det ældste Trin og er en overordentlig støt Konstruktion, der imidlertid lidt efter lidt forenkles ved gradvis at ændre og derved formindske Skraaafstivningen, der i sin sidste Fase, forinden den helt forsvinder, fremtræder, som det ses paa Billedet ved de bageste Suler, der kun er støttet ved mindre Skraabaand mellem Bjælke og Sule. Denne Blanding i samme Længe af ældre og yngre Udviklingstrin skyldes sikkert Ombygning gennem Tiderne.

Sulebygninger findes i Nutiden kun paa Vestfyn, og Frilandsmuseets sulebyggede fynske Gaard er da ogsaa erhvervet fra Lundager ved Assens. Konstruktionen har dog tidligere været udbredt over hele Fyn og flere af de sydfynske Øer (den viste Gaard fra Strynø og Boelsstedet fra Aarup er begge Sulebygninger). Endvidere vides den at have været benyttet paa Horsenseggen, i Sydhimmerland og Salling, (hvorfra Frilandsmuseet i 1912 erhvervede en sulebygget Gaard), samt i Vestjylland i en Del af Ringkøbing Amt. I de vestjydske Egne og i Salling veksler de lodrette Suler ofte med „Stritsuler“, to mod hinanden skraatstillede Suler, som foroven bærer Aasen.

Den østjydske Gaard har mange Fællestræk med den fynske, men de sammenbyggede Længer i Jylland har dog oftest tidligere været adskilte og fritliggende. Indretningen af Beboelsen „Salset“ (Salhuset) eller „Isteraden“ (Længen, hvori

Fig. 11. Interiør af en østjydske Gaard i Svejstrup, Dover Sogn ved Skanderborg.

man vistes: opholder sig), udgøres af: „Overstue“, undertiden med vedliggende Forstue og et Kammer, og heroptil „Kakkelstuen“, der var indrettet som det fynske Sengekammer og var Opholdsstue om Vinteren. Dernæst kom „Yderstuen“ eller Sommerstuen, som svarer til den fynske Forstue, med aabent Ildsted til Opvarmning og Madlavning og endelig Bryggeret, „Frammerset“, med Skorsten, Bagerovn og Bryggerkedel. Nogen Forskel har der dog været her og der, navnlig ved Deling af disse Hovedrum i mindre Stuer og ved Indskud af flere Forstuer, og i det nordlige Østjylland forsvinder Yderstuen og erstattes med Køkken og et bagved liggende Sengekammer (se Fig. 6). Den østjydske Gaards Ydre præges af samme Tømmerrigdom som den fynske (se Fig. 11), men en Særstilling indtager Bygningerne langs Sønderjyllands Østkyst fra Kolding til Aabenraa, som baade har haft Bindingsværksvægge med lerklinede eller udmurede Tavle og „Bulvægge“, det vil sige Vægge af Egeplanker, „Buller“ eller „Bulfjæle“, indskudt mellem Stolperne (se Fig. 13). Brugen af Bulhuse er gammel her i Landet, paa Fyn fandtes de vistnok i Midten af det 11. Aarh., og de har forekommet enkeltvis i Jylland, helt op til Mariager Fjord. Da Træforbruget til dem betød en stor Fare for Skovene, maatte Kongerne gentagne Gange forbyde Brugen af dem. Indtil Nutiden har de været talrigst paa Haderslev Næs og har i Sønderjylland været blandet med almindelige Bindingsværkbygninger og grundmurede Længer, der tidligt, omkring Midten af det 18. Aarh., blev indført i disse Egne paa Grund af Tømmermangel. Af samme Aarsag, men endnu tidligere, blev den grundmurede Gaard almindelig langs den sønderjydske Vestkyst, og senere langs hele Vestkysten, hvor disse Gaarde ofte i Begyndelsen af det 19. Aarh. afløste ældre og ret primitive sulebyggede Gaarde, især paa Holmslands Klit. En grundmuret

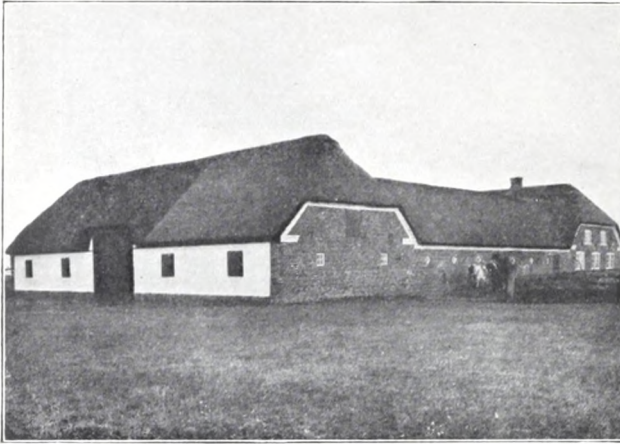

Fig. 12. Grundmuret Gaard fra Klegod, Holmslands Klit.

Gaard herfra ses paa Fig. 12. Den er typisk ved sin store Lade, hvis Nordside er af raa Lersten, som er hvidtede, og det høje Stuehus, parallelt med Laden, og har heri, trods de lave Udhyslænger, der forbinder de to Hovedlænger og skærmer Gaardspladsen mod det barske Vejrlig, en Tilslutning til *Parallelgaarden* (se Gaarden fra Dorfgade).

En saadan Gaard er erhvervet til Frilandsmuseet fra Elling ved Frederikshavn, og

Typen, som er en af vore ældste og ejendommeligste, findes endnu i vor Tid, omend stærkt paa Hæld, i Thy og Vendsyssel, hvor Byggematerialet har været saa sparsomt, at Skibs- og Vragtømmer ofte anvendtes i Bygningerne. Parallelgaarden bestaar af Beboelselængen, „Raalingen“ (af Radelang: Række af Bind eller Fag), og „Laden“, hvori Staldene er indrettet. Bygningerne ligger parallelt med hinanden, for det meste med Gavlene i Øst og Vest. I disse Egne er de gamle Bygninger overalt *Udskuds- og Højremshuse*, og Konstruktionen har sikkert visse Oldtidstræk, hvad der ses af de Hustomter fra Jernalderen, der i de sidste Aaringer er fremdragne i Thy, paa Mors og i Himmerland. Oldtidstomterne viser, at det enlængede solret liggende Hus er ældgammelt, og at man i dette ogsaa har haft to forskellige Ildsteder, dels til Bading, dels til Opvarmning og Madlavning. Endvidere har disse Huses Raftetag været baaret af to Stolperækker inden for Ydervæggen, og Oldtidshuset synes saaledes at have en vis Tilknytning baade til det jyske Stuehus med de to Ildstedsgrupper og til Udskudshusenes Konstruktion, der bestaar af et Par Stolperækker, „Benene“, opstillet i Husets Længderetning fra Gavl til Gavl, ca. 1 m indenfor de lavere Ydervægge. Foroven bærer Stolperne en Rem, „Højremmen“, som gaar gennem hele Husets Længde og bærer Taget. Stolperne holdes parvis samlede paa tværs af Huset ved Bjælkerne, der er fastgjort i Stolperne, og det lave og smalle Mellemrum mellem Stolper og Ydervægge kaldes „Udskudet“. Byggemaaden var særlig fortrinlig for disse træfattige Egne, da det bærende Tømmer i Huset kom under Tag og derfor ikke var udsat for Vejrligets Ødelæggelser. Parallelgaarden har sikkert været meget udbredt i Landets forskellige Egne og fandtes endnu i det 17. Aarh. i Mængde paa Møn og Bornholm, men har holdt sig længst i Thy og Vendsyssel, hvor den var ganske almindelig for godt et Aarhundrede siden. Indretningen af en saadan Gaard ses af Grundplanen af Gaarden fra Dorfgade, Fig. 6. Stuelængen har kun én Skorsten, anbragt i et „Køkken“ med foran liggende Sengekammer eller „Bittestue“. Undertiden fandtes dog ogsaa to Skorstene, som i de østjyske Gaarde. I Laden ligger Stalden gerne i Østenden, nogle Steder, som her, indrettet til baade Heste og Køer, andre Steder med en „Stald“ til Heste

og et „Nøds“ (Nødhus) til Kørne. Denne Gaardtype kan ogsaa findes paa den jyske Hede, men her har de gamle Gaarde med det fattige Bindingsværk og Tørvevoldene „Trækken“ langs Lervæggen op til Vindueshøjde, samt de gamle Tage med de skiftende Straa- og Lyngstriber, næsten overalt vejet Pladsen for moderne Bygninger. Vel findes endnu hist og her til Faarene et „Sojhus“ med Vægge af Hedetørv og et Tag af Lyng, eller et „Knæ-“ eller „Spændhus“ — et lyngtækket Tag stillet direkte paa Jorden — til Vogn- og Redskabsrum, men de forsvinder ligesom den fritliggende Bagerovn, opført under aaben Himmel og dækket med Græstørv. Om faa Aar hører disse Bygninger Fortiden til, og som dem vil det sikkert gaa de fleste af vore gamle Bondegardstyper.

Det er derfor i sidste Øjeblik, at disse Undersøgelser foretages, og de bliver mødt meget forskelligt af vor Landbefolkning, undertiden med Uvilje, Mistro og ringe Forstaaelse for den Interesse, den fremmede viser den gamle „Røn“ og de „ringe Forhold“, hvorunder Beboeren lever sit daglige Liv. Pure Afvisning hører dog heldigvis til Sjældenhederne, og for det meste vises den yderste Velvilje og Gæstfrihed, navnlig naar Museets Udsending er ledsaget af lokalkendte Mænd, saasom Provinsmuseernes Ledere, der har ydet en virksom og fortrinlig Bistand ved disse Undersøgelser. Om ovenstaaende lille Oversigt maatte have klarlagt Arten af Museets Arbejde og Hensigten hermed, og disse Linier naa ud til Befolkningen og bidrage til en fortsat Velvilje og Forstaaelse for Folkemuseets Landsundersøgelser, vilde de ikke være skrevet forgæves.

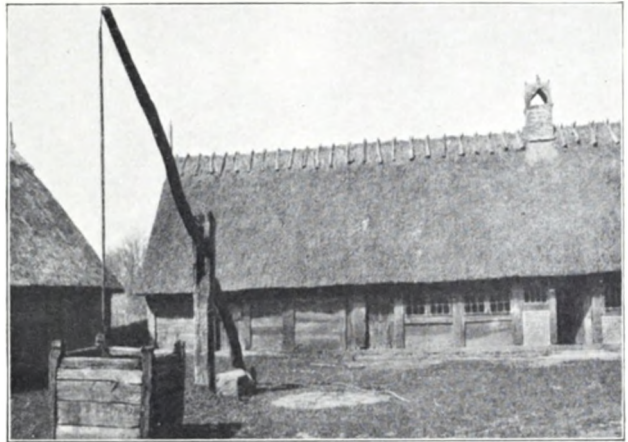

Fig. 13. Stuehus med Bindingsværk og Bulvægge fra Flout paa Haderslev Næs. Nu i Frilandsmuseet i Lyngby.

MØNTFUNDET FRA KIRKE VÆRLØSE

Af GEORG GALSTER

ALLEHELGENSDAG 1929, da Jordbruger Peder Rasmussen var ved at trække de sidste Plovfurer paa sin Mark i Kirke Værløse, stødte han paa en Del gamle Mønter, og Søndagen derpaa gravede han efter paa Findestedet. Det ligger paa Bakkehældet Vesten for Kirken, halvandet Hundrede Skridt fra Vejen og syv Skridt Nord for Skellet til Annexgaarden, den Gaard, hvor Præsten fra Farum i gamle Dage tog ind, naar han skulde udlægge Guds Ord for de Værløse Bønder. Paa Lergrunden, kun et Spadestik under Mulden, stod Bunden af en Lerpotte med Resten af Mønterne. Den øverste Del af Potten maa være pløjet bort, maa-ske for Aar tilbage; Skaarene var ikke til at spore. Faa Dage efter kørte Finderen den tre Mils Vej til Hovedstaden og afleverede Skatten som Danefæ til den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Nationalmuseet.

Der optaltes 307 hele og 31 halve Penninge; de sidste var overklippet regelmæssigt efter Korslinjer i Præget; det var den Maade, man i gamle Dage skaffede Skillemønt til Veje. Af disse Mønter var 240 danske (heraf 24 halve), een norsk, 36 angelsaksiske (heraf 7 halve) og 61 tyske. — De danske Mønter var slagne under Knud den Store (1), Hardeknud (3), Magnus den Gode (2) og Sven Estridsen (234).

Da Møntvæsenet rodfæstedes i Danmark i 1020'erne, sloges Penningen ganske naturligt efter angelsaksisk Forbillede. Det var angelsaksiske Stempelskærere, der skar Stemplerne, saaledes som de var vant til i England. Hjemlige Købmænd og Guldsmede har efterlignet dem saa godt de evnede og slaaet Mønt for egen Regining snarere end for Kongens, hvis man tør slutte af de mange barbariserede Møntbilleder og forvirrede Omskrifter. Rundt om i Danmark byggedes Møntsmedjer, saaledes i Lund, Roskilde, Slagelse, Odense, Viborg, Ørbæk — for blot at nævne de Møntsteder, som har ydet Bidrag til Pengesummen fra Værløse, men der var endnu flere (bl. a. Ringsted, Ribe og Hedeby). Møntmestrene satte deres Navn paa Møntens Bagside som Garanti for, at Penningen var god og gæv, — for saa vidt da ikke den ukyndige Stempelskærer blot skar nogle forvanskede Bogstaver i Stedet. I dette Fund træffer vi under Hardeknud Møntmesternavnene Farthein og Brun i Lund og Roskilde (?), under Magnus: Toci og Su(m)erled i Lund. Paa Sven Estridsens Lundemønter fra Værløsefundet forekommer Navnene Kristiern, Toki Muun, Wulfet, Aslac, Alfnath, Aser, Atsor, Carl, Fadi, Guth, Stekar,

Svartbrand, Svein, Sven, (Thor)d, Thorgot, Th(u)rstan, Ulfcil, Warhus, samt i Runer: Asur, Alfrik og Sevine Ulfjets Frænde. — Den nævnte Ulfjet maa have været en betydelig Mand i Datiden, det er i al Fald hans Navn (ofte skrevet Wulfjet eller Wulfet), der hyppigst forekommer paa Sven Estridsens Mønter.

Fig. 1 Knud den Store. Ørbæk (ved Løgstør?). Forside. Mønten har forvirrede Omskrifter, og Kongebilledet er slet skaaret. — Fig. 2. Hardeknud. Lund. + HARÐEENVT · R: + Lindorm. — + FARÐEIN O'N LVND. *Farthern* slog ogsaa Mønt under Knud i Lund og York. — Fig. 3. Hardeknud. Forvirrede Omskrifter, Bagsiden nævner dog Møntmesteren *Brun*, der kendes fra Roskilde. — Fig. 4. Hardeknud. Ørbæk. Forside. + H'ARÐEENVT. — Fig. 5. Magnus den Gode. Lund. + MAHNVS REX — + TOCI ON LVND Kongenavnet er efter angelsaksisk Stavemaade skrevet med *h* i Stedet for *g*. — Fig. 6—11. Sven Estridsen. Lund. Mønter i byzantinsk Stil: Fig. 6. Konge i byzantinsk Klædedragt med Scepter og Rigsæble. Forvirret Omskrift. Bagsiden er ganske som Forsiden. — Fig. 7. Kristus i Højsædet med højre Haand velsignende udstrakt og med en Evangeliebog i venstre Haand. S antyder Kongenavnet Sven. Paa Bagsiden en Engel, der rækker Kongen et Scepter. — Fig. 8. SVEIN REXS. Fremstilling omtrent som forrige: Engel rækker Kongen et Banner. Paa det byzantiske Forbillede ses desuden Guds Haand, der rører Kongens Hoved; den ligner paa de danske Mønter nærmest en Fletning. Møntens Bagside bærer stort Kors og Navnene Kristiern, Toki Muun eller Vulfet. Fig. 9. Forvirrede Omskrifter. Guds Lam og Helligaandens Due. — Fig. 10. Forvirret Omskrift. Kristus staaende med foldede Hænder foran Højsædet. — Fig. 11. MÆNVS REX Christus siddende med venstre Haand paa Brystet og højre Haand velsignende udstrakt. Bagsideomskrift med Runer: + *alfrik · on · lundi*: og derefter nogle Streger til Udfyldning. — Fig. 12. Harald Haardraade. Nidaros. Forvirrede Omskrifter. Treenighedsmærke.

Mønterne giver saaledes mange Navne paa ukendte Mænd, de fleste af angelsaksisk Herkomst. Ogsaa Bogstavformerne er latinsk-angelsaksiske, men temmelig sent i Sven Estridsens Kongetid sættes Omskrifterne helt eller delvis med Runer, og tillige betegnes Kongen som *Magnus rex*. Man har tidligere antaget, at disse Mønter var slagne for Magnus den Gode; men i en Række betydelige Fund af Møntskatte, der maa være nedlagt i 1040'erne og Begyndelsen af 1050'erne, da Sven Estridsen kæmpede først imod Kong Magnus og siden imod Harald Haardraade, forekommer de meget betegnende ikke. Forklaringen kan kun være den forlængst fremsatte, at disse ejendommelige Runemønter maa skrive sig fra Kong Sven, hvis kirkelige Navn ogsaa var Magnus.

Desuden viser Mønterne de skiftende Paavirkninger, først fra England, siden fra Byzans. Indførelsen af byzantinske Mønttyper (Christus, Engle, Konge i byzantinsk Klædebon, Lam og Due m. m.) sættes naturligt i Forbindelse med Harald Haardraades Hjemkomst fra Miklagaard med Kister fulde af Kejserens Mønt. Men desuden udvikledes hjemlige Mønttyper, saaledes Treenighedsmærket fra Roskilde, hvis Hovedkirke netop var viet til den hellige Trefoldighed. Naar denne Figur, der ligner tre sammenstillede Skjolde, træffes paa norske og nedersaksiske Mønter, er den sandsynligvis laant fra Roskildepennyngene. Møntprægning følger gerne i Christenforkyndelsens Spor, og oftest sættes christelige Symboler paa Mønterne, ret som for at give dem en fornøden Vielse; men paa den Maade blev hver lille Mønt ligesom et Flyveskrift, der forkyndte Christentroen, saa vidt den naaede.

Kun en enkelt norsk Mønt forekom i Skatten, men Forholdet mellem Danmark og Norge var ogsaa fjendtligt og uegnet til Købmandsfærd og Møntudveksling, lige til et Par Aar før Harald Haardraade faldt i England (1066).

De angelsaksiske Mønter bærer Kongenavnene Ethelred (2), Knud (10), Harald (7), Hardeknud (1) og Edward (16). De ældre af disse Mønter kom i Mængde til Landet i Danegælden, som Angelsakserne maatte udrede til de danske Erobrere. De mange Mønter fra Edward Bekenderen vidner dog om fortsat livlig Forbindelse, der brat afbrødes ved den normanniske Erobring 1066.

De 61 tyske Mønter er fra Kejserne Otto III (996—1002), Henrik II (1002—24), Konrad II (1024—39) og Henrik III (1039—56) og fra forskellige gejstlige og verdslige Fyrster. Forholdsvis de fleste (26) er fra det gamle Hertugdømme Saksen, vort nærmeste Naboland Syd for Ejderen og Elben. Den yngste af Mønterne er præget i Emden for Grev Herman (1059—86). Næstnyngste er to Mønter fra Erkebiskop Lupold af Mainz (1051—59).

Man maa altsaa bestemme Tiden for Nedlægningen af Skatten til sent i Sven Estridsens Kongetid eller omtrent 1070. (Mønterne og Fundene fra Harald Hens Tid er af en helt anden, ensartet Karakter). Værløsefundets Mønter spænder over omtrent 80 Aar, en Spændvidde, som er kendt fra andre samtidige Fund. Nedlægningen af Skatten kan ikke — som saa ofte ellers — sættes i Forbindelse med Krig eller Uroligheder; men det er jo heller ikke nødvendigt: utallige private Forhold kan have foranlediget en Mand til at betro sit Liggendefæ til Jordens Gemme. Ejendommeligt nok er det eneste hidtil kendte Møntfund fra Værløse Sogn en enkelt Lundepennyng fra Sven Estridsen. Den blev 1904 gravet op paa Kirkegaarden, og den har utvivlsomt været Dødmands Medgift. Men om den skulde have nogen Forbindelse med Ejeren af den nu fundne Pengesum, ja, derom kan vi naturligvis intet vide. Aarhundreders skiftende Vinde har sust om Værløse Kirkebakke, og Minderne om den gamle Bonde, der skjulte sine Penge maaske for Avindsmænd, maaske for egne Sønner, er forlængst vejret hen.

RIBE DOMKAPITELS POKAL

Af VICTOR HERMANSEN

DET er forstaaeligt, at enkelte almindelige Smaasager, som er indkommet til Museet i gammel Tid førend man førte nøjagtige Protokoller, kan være mindre godt afhjemlet med Hensyn til Herkomst og Findested, men det er mere paa-faldende, at det største Stykke blandt Nationalmuseets Samling af Guld- og Sølv-sager fra Renaissance hidtil ikke har haft sin Historie. Den meget anseelige Laagpokal af forgyldt Sølv har med sin Højde af næsten trekvart Meter fra Fod-pladen til Toppen af Figuren dog aldrig kunnet blive forvekslet eller overset. Alligevel er det eneste, man har vidst om den, at den er overgaaet til Museet fra det gamle Kunstammer og at den er indkommet til dette i Christian VI's Tid. Under den 4. Februar 1740 har Kunstammerforvalter Wahl i sin Tilgangsprotokol paa et ubehjælpsomt Tysk noteret, at han har „modtaget gennem Geheime Raad von Holst et stort Sølvforgyldt Bæger at sætte paa Hans Majestæts Kunstammer, og staar dette i Artificialkammeret oven paa det Skab, hvori de Elfenbens Skibe staar“. At den Geheimeraad von Holst, som har bragt Pokalen til Kunstammeret, maa være den højtbetroede Statsminister Johan Ludvig Holstein, der var blevet Geheime-raad i 1733, oplyser i denne Sammenhæng kun lidet. Thi vi véd ikke, om Poka-len har været i hans Privateje, eller om den blot er blevet afleveret til ham fra en af de Grene af Administrationen, han stod i Spidsen for.

En Undersøgelse af selve Pokalen kan derimod give enkelte Vink. Stykket er efter sin Form et typisk nordtysk Arbejde, hvortil der findes adskillige Paralleler ikke blot i Tyskland, men ogsaa i det tidligere kejserlige Skatkammer i Moskva. De sidste har en særlig Interesse ved, at de oprindelig har været i dansk Eje, vistnok skænkede til Christian IV og hans Dronning Anna Catharina, da de blev kronet i 1596 og 1598. Ved Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen blev Kongens økonomiske Forhold imidlertid saa slette, at han for at kunne faa udrustet nogle Tusinde Mand Fodfolk maatte skille sig ved en betydelig Del af sine Kle-nodier. Om han selv har afhændet dem, eller de er blevet givet som Panther og af Panthaverne blevet solgt, vides ikke, men i hvert Fald blev de udbudt til Salg i Arkangelsk allerede i 1628 og købt af den russiske Czar Michael Feodorowitch. Tre af Pokalerne bærer kortfattede Indskrifter; paa den første, som er 60 cm høj, staar, at den er blevet skænket af Staden Crempe, paa den anden, 115 cm høje

Pokal, at den stammer fra Indbyggerne i den holstenske By Wilster og paa den tredie (98 cm høj), at den er blevet givet af Wilster og Undersaatterne i Rendsborg Amt Anno 1598. Alle tre har de tillige indslaaede Mærker, som viser, at den

stammer fra den bekendte Guldsmed Jacob Mores den ældre i Hamborg. To andre Pokaler af samme Type findes ogsaa i Moskva-Samlingen, men efter Stempellerne at dømme ikke af Jacob Mores, derimod af en anden Hamborger-Guldsmed, hvis Navn dog ikke kendes. Den ene Pokal er 58 cm høj og uden Indskrift, medens den anden, 100 cm høje, krones af en Krigerfigur, paa hvis Skjold er graveret: Capitulum Lundense, d. v. s. at Pokalen har tilhørt eller maaske er blevet skænket af Domkapitlet i Lund.

Fra en Guldsmed i Hamborg er da Museets Pokal, som bærer samme Stempeler som de to sidstnævnte, udgaaet engang i Slutningen af 1590erne, men hvem der har bestilt den, til hvem den er blevet skænket, og hvor den er blevet opbevaret, indtil den havnede i Kunstkammeret, er altsammen Spørgsmaal, som man hidindtil har maattet lade hestaa ubesvarede. Dog har det været klart, at Pokalen i de halvandet Hundrede Aar mellem 1596 og 1740 ikke har været gemt i Jorden. Ingen Ir slører Ornametikken, som med sine vekslende Former af Beslagværk, Rulleværk, Kerubhoveder, Bukler, Kvindehermer, Løvemasker og lignende dækker Pokalens høje Fod og Sider, eller de tre ovale Kartoucher paa Laaget med Fremstillinger af Troen, Haabet og Kærligheden, saa lidt som den runde Medaillon — paa Laagets Inderside — med Brystbilledet af en ung Kvinde. Det graverede og cisellerede Arbejde staar saa rent og skarpt som da det forlod Værkstedet, og naar undtages, at en enkelt af de støbte Bøjler foroven paa Laaget er brudt af, er Stykket fuldstændigt bevaret.

Kun et Tilfælde kunde bringe os paa Sporet efter denne Pokals Herkomst og Historie, men for at fortælle hvorledes dette indtraf, maa vi gaa over til et helt andet Felt, tilsyneladende uden den ringeste Sammenhæng med det foregaaende.

Ved Reformationen blev det gamle Domkapitel i Ribe bevaret ligesom de andre Kapitler i Landets øvrige Stiftsbyer, men det var kun af Navn, for i Stedet for at Kapitlets Jordegods havde tjent til Underhold for en Samling af fornemme gejstlige med udstrakt Myndighed og Selvstændighed, blev det nu inddraget under Kronen og uddelt til verdslige og kirkelige Embedsmænd som Lønning eller Gunst, og uden at der

Fig. 1. Ribe Domkapitels Pokal, nu i Nationalmuseet. (Efter Jørgen Olrik: Drikkehorn og Sølvtøj).

altid krævedes nogen Tjeneste ved Domkirken til Gengæld. De residerende Kapitelsmedlemmer havde dog forskellige Hverv at røgte: de dannede den saakaldte Tamperret, en Domstol i Ægteskabssager, de var Værger for Domkirken og ved særlige Lejligheder optraadte Kapitlet endnu som Korporation, sidste Gang paa Stændermødet i København i September 1660. Ved Oprettelsen af den nationale Hær i 1670 fik det imidlertid sit Dødsstød, idet Størsteparten af dets Jordegods af Kongen blev udlagt til Underhold for det sydjydske Regiment. Af Kapitlets 1536 Tønder Hartkorn blev de 910 inddraget til Ryttergaarde. Selvom Resten efterhaanden ogsaa blev anvendt til andre Formaal, kunde Kapitlet dog endnu siges at bestaa, saalænge der fandtes blot en af dets Funktioner bevaret og Folk til at bestride den.

Den sidste Udløber af dets Virksomhed var Værgemaalet for Domkirken, og først ved dettes Ophør var Kapitlet endelig af Navn og Gavn opløst. Det skete ret sent, idet de to sidste Værger: Domkirkens Sognepræst, Magister Søren Seerup og den theologiske Læsemester, Magister Peder Terpager opnaaede en meget høj Alder. Seerup døde i 1736, 82 Aar gammel, og samme Aar nedlagde den jævnaldrende Terpager frivilligt sit Hverv. Men dermed var det ikke Slut. Stiftsøvrigheden mente, at der kunde rejses Indvendinger mod deres Administration og fik nedsat en Kommission, der dømte Seerups Arvinger til at tilbagebetale Kirken den Landgilde og Tiende, som han i sin 51-aarige Tjeneste havde oppebaaret, ialt over 11000 Rigsdaler, medens Terpagers Arvinger kun skulde udrede et Par Hundrede Rigsdaler. Sagen førtes videre til Højesteret, der ved sin Dom den 20. Juni 1739 frifandt begges Arvinger for at svare til de rejste Krav, men tilpligtede Seerups Efterladte at udlevere den Sølvpokal, som ogsaa Kommissionen havde dømt dem uberettigede til.

Gennem Højesterets Voteringsprotokol faar vi nøjere Oplysninger om dette Stykke. En af Assessorerne udtalte, at det var bevist, at denne Pokal var den samme, som nævntes i Kapitlets Inventarium af 1662. En anden sagde, at Pokalen, som vejede 238½ Lod, var bekostet af Kapitlets Medlemmer og derfor nærmest kunde tilhøre den længst levende af Kapitlet, men efter dettes Ophør tilfaldt Kongen. At Domkirken ingen Ret havde til Pokalen, var de fleste enige om, og kun to af Assessorerne mente, at den enten var foræret Seerup af hans Venner eller bekostet af Kapitlets Indtægter, og derfor burde blive i hans Arvingers Eje. Flerparten dømte, at Pokalen som Kapitlets Ejendom tilhørte Kongen og derfor skulde afleveres til Kunstammeret. Efter at Dommen var blevet forkyndt i Ribe, maatte Seerups Arvinger afgive Pokalen, som efter Stiftsøvrighedens Befaling blev sendt til København. I Domkirkens Regnskab for 4. Septbr. 1739 har den ene af Kirkeværgerne opført, at han efter Hans Excellence Hr. Geheimeraad Gabells og Hans Højærværdighed Hr. Biskop Anchersens Ordre har gjort en Rejse til Haderslev med den forgyldte Pokal at overlevere Posten og derfor til Vognleje, Omkostning og Fortæring faaet 5 Rdlr.

Med den agende Post er Pokalen da blevet bragt til København og sikkert afleveret til J. L. Holstein, fra hvem den er indgaaet til Kunstammerforvalteren. Allerede ved Overensstemmelsen mellem Tidspunkterne for Pokalens Aflevering og Indførelse i Kunstammerinventaret kan det betragtes som givet, at den

hidtil navnløse Pokal er den samme som Ribe Domkapitels. Men en Vejning fjerner enhver Tvivl. Efter Opgivelsen i Kapitlets Inventarium vejede Pokalen $238\frac{1}{2}$ Lod, d. v. s. 3577 gram, hvilket paa det nærmeste stemmer med Pokalens nuværende Vægt, som er 3455 gram, idet den ringe Forskel maa skyldes, at der nu, som nævnt, mangler en lille Bøjle af fuldt Metal.

Hvad endelig angaar Pokalens Anskaffelse til Domkapitlet, fortæller Terpager i sin latinske Beskrivelse af Ribe fra 1736, at man paa hans Tid ikke med Sikkerhed vidste, hvorfor den var blevet lavet, men at et troværdigt Sagn berettede, at den var blevet bekostet af samtlige Kapitelsmedlemmer og bestemt til en Velynder eller Beskytter som Tegn paa deres Taknemlighed. Af en eller anden Grund skiftede de imidlertid Sind og Pokalen blev derfor ved Kapitlet, hvor den blev benyttet ved Sammenkomster og Gilder.

Fig. 2. Forgyldt Sølvrelief paa Laagets Inderside

SØLVFUNDET FRA ERRINDLEV PRÆSTEGAARD

Af M. MACKEPRANG

IKKE blot er vor Jord stadig ufattelig rig paa Oldsager — et Par statelige fynske Bronzealders Votivfund er de sidste Vidner herom — men ogsaa indendørs kan der fjæle sig Skatte, omend fra en mindre oldtidsgraa Alder. Det maatte Arbejdsmand Karl Hansen sande, da han i Oktober forrige Aar var beskæftiget med at lægge Gulv i Errindlev Præstegaard, en Mils Vej Østen for Rødby. Et lille Stykke indenfor Grundstenene og kun 25 — 30 Cm. under Gulvet stødte han nemlig paa en Genstand, der ved nærmere Eftersyn viste sig at være en vægtig Sølvkande fra Christian IV's Tid. Og ikke nok med det. Da han aabnede Laaget, kom der et lille Sølvbæger, et Sølvlaag og 4 Skeer for Dagen, alt i alt Sølv tøj af 1290 Grams Vægt og til en Metalværdi af 80 Kr.

Slige indendørs Fund af 17. Aarhs. Sølv tøj er nu ingenlunde helt sjældne. Af de godt og vel 60 Fund af denne Art, der opbevares i Nationalmuseet, er naturligvis største Parten gjort i Mark og Mose, men en halv Snes Stykker er dog opgravede i Bøndergaarde eller Købstadhuse. Et af de anseeligste med en samlet Vægt af 1670 Gram blev saaledes fundet 1852 i et af Udhusene ved en Gaard i Askov By i Ribe Amt.

Jorden har jo alle Dage været betragtet som et godt Gemmested i Ufredstider, og efter Fundenes hele ensartede Alder kan der da heller ikke være Tvivl om, at de er nedgravede under de tre Krige, der hærgede Landet i den skæbnsvangre Menneskealder fra 1625—60. Vil man have yderligere Bevis, behøver man blot at undersøge Fundstedernes geografiske Fordeling. Selv et flygtigt Blik paa Kortet S. 109 i det af Nationalmuseet ved Jørgen Olrik 1909 udgivne Skrift „Drikkehorn og Sølv tøj“ viser, hvorledes Fundene klumper sig sammen mellem Horsens og Kolding, en Egn der i særlig Grad led under Fjendens Plyndring. Og paa Fyen og Smaaøerne afmærker de tydelig Karl Gustavs Marschrute paa hans dristige Vinterfelttog 1658. Da nogle af Errindlevsagerne er daterede 1640 og 1644, er de sikkert bleven gemte under en af Karl Gustavkrigene, snarest vel nok under den sidste, da Svenskerne i Foraaret 1659 besatte Lolland. Thi under Ilmarschen i den første Krig, der har sat sit Spor i to 1895 og 1899 gjorde Fund i Soesmarke og Egelev, hver paa sin Side af Færgestedet ved Guldborg, kom Fjenden næppe saa langt Syd paa som til Rødbyegnen.

Der er et vist ensartet Præg over alt „Svenskekrigssølv t“. Det er solidt, dagligdags Brugssølv som Kander og Bægre, Skaale og Skeer — Gafflen var jo den-

gang saa nogenlunde ukendt — eller Smykker som Bælter, Snøremaller o. l. Store og kostbare Sager forekommer ikke, hvad der svarer godt til, at Sølvet efter Navne og Ejermærker at dømme yderlig sjældent har tilhørt Adelsfolk men Præster, Borgermænd og Bønder. Netop dette ensartede Præg giver dog disse Fund en kulturhistorisk Værd, som mange af Tidens Pragtstykker mangler. De er et udmærket Udtryk for det ganske vist noget nøgterne men samtidig vederhæftige og gedigne, der alle Dage har karakteriseret vor Guldsmedekunst, og jævnsides hermed er

de et talende Vidnesbyrd om den jævne Velstand, der var skabt af økonomiske Opgangstider og støttet af en halvhundredaarig Fredsperiode. De viser, at det ikke er med Urette, naar Fjenden talte om „det sølvrige Danmark“. For rigtig at forstaa denne Masseanskaffelse af Sølvtøj, hvoraf selvfølgelig kun en forsvindende Brøkdelen er naaet ned til vore Dage, maa det jo ikke glemmes, at for en Tid hvor Sparekasser og Banker var ukendte, var det snart sagt den jævne Befolkningens eneste Form for Kapitalanbringelse. I en snæver Vending, naar Kgl. Majestæt f. Eks. gav Skatteskruen en ekstra Omgang, var en Sølvkande eller et Par Skeer jo ligesaa gode som rede Penge, ja der haves endog Eksempler paa, at den Slags Sager er bleven udlaant mod Rente.

Baade efter sit Indhold og sin Metalværdi hører Errindlevfundet til de betydeligste af Tidens Sølvfund, med hvilke det forøvrigt falder godt i Traad. Hovedstykket er Sølvkanden, et anseeligt Stykke 23 cm. høj og 66 Lod (968 Gr.) tung. Den er ganske glat med kraftige Vulster og et lille Rudeornament ved Fod og Laag, der i al sin Beskedenhed virker tiltalende. Paa Laaget er omkring Jesu Monogram graveret R R ANNO 1640 samt en rundtløbende Indskrift: FROCHTE GODT SCHWEIFEL NICHT ER BESCHERET GELVCK WVNDERLICH („Frygt Gud, tvivl ikke, han beskærer Lykken underbart“). Hanken har Navnebogstaverne R R S * W I D. Pynteligt er det lille, 9,3 Cm. høje Bæger i Rømerform med to Rækker drevne Ibskaller om Foden og Navnebogstaverne F F S — M I D; det er en Type, der i det hele forekommer sjældent, omend den kendes fra et Par jyske Fund. Ved Optagelsen var det lille Laag med den spidse Top og barokke Kerubhoveder, Frugtbundter og Bladværk i drevet Arbejde anbragt paa Bægeret, men dette har udelukkende været af praktiske Grunde. Alene Størrelsesforholdet viser, at de to Stykker intet har med hinanden at skaffe, og Laaget har utvivlsomt hørt til en — nu ikke bevaret — Pokal, der vel har været for stor til at komme ned i Kanden og derfor er bleven gemt andetsteds. Af de fire nærbeslægtede Skeer, Drueskeer som de kaldes efter Skaftets Afslutning, er de to og to praktisk talt ens. Det ene Sæt har de samme Navnebogstaver R I S — K I D omkring et Bomærkeskjold, paa de to andre, der begge er daterede 1644, læses O L S — P C D og L M W — K N D. Saavel Kanden som Skeerne har Guldsmedemærker, de to første henholdsvis et D og et H, Kanden et sammenskrevet H M i et Skjold. Intet af Stemplerne lader sig i hvert Fald foreløbig bestemme, men selvom Sagerne ikke har Bystempel, og selvom Kandens Indskrift er tysk, er de dog sikkert alle hjemligt Arbejde.

Efter Fundstedet er det jo givet, at Sølvtøjet maa have tilhørt Sognepræsten i Errindlev. Det var dengang Hr. Jacob Clausen. Han sad som Sognepræst i Errindlev og Olstrup fra 1642—68, de 10 sidste Aar tillige som Provst i Fuglse Herred, og var en historisk interesseret Mand, der bl. a. har efterladt sig en Præstekrønike for sine to Sogne begyndende med 1415. Efter et kortvarigt Ægteskab med Formandens Datter ægtede han 1644 en af sine Embedsbrødres Efterleverske, Vibeke Jensdatter, en Datter af Sognepræsten Jens Bang i Sandby i Øens nørre Herred og tidligere gift med Præsten Rasmus Rasmussen Køring i Vejleby i Fuglse Herred. Selve Brylluppet fandt Sted under meget dramatiske Forhold; samme Dag blev, som Præsten fortæller i sin Krønike, „15 af K. M.'s. Skibe her Sondenlands

stukket i Brand af den hollandske og svenske Flaade, os og vore Gæster til stor Forskrækkelse og Skilsmisse.“ Det var den ulykkelige Kamp mellem Femern og Lolland d. 13. Oktober, hvor Pros Munds 17 Sejlere store Flaade bukkede under for Fjendens to-tredobbelte Overmagt, og dens tapre Chef faldt.

Den unge Enke — hun fødte sin anden Mand 11 Børn — har aabenbart ikke været helt uden Midler, thi Navnebogstaverne paa Kanden R R S og W I D kan kun hentyde til hende og hendes første Mand. Den samme Forkortelse af hendes Navn uden Slægtsnavnet findes saaledes endnu paa en Stolestadegavl i Errindlev Kirke. Brylluppet stod jo 1644, og de to Skeer, der bærer dette Aars-tal, har da sikkert været Bryllupsgaver. At Navnebogstaverne ikke passer paa Brude-parret har intet at sige. Helt ned til vore Dage har det, som Forf. af egne Er-faringer kan bevidne, været Skik og Brug paa Landet, at Gaverne bar Givernes Navne, og efter det maa den ene Ske være skænket af Sognepræsten i Nakskov Hr. Laurids Mortensen Vidsted og hans Hustru Karen Nielsdatter. Om de øvrige Sager lader sig kun sige det negative, at ingen af Navnebogstaverne passer paa nogen af Tidens lollandske Præstemænd.

Hr. Jacob døde først 1668, og det ligger da nær at spørge, hvorfor dette Sølv-tøj, der giver os et helt lille Indblik i lollandsk Præstehistorie, har faaet Lov at ligge urørt til vore Dage. At han ikke omtaler sit Tab i sin Krønike faar endda være; dér har han aabenbart ladet sin egen Vanskæbne drukne i „al den Ulykke som er kommet over disse Lande.“ Men hvorfor tog han ikke Sagerne op, da Fjenden 1660 havde forladt Øen? Helt enestaaende er Tilfældet ikke. I 1912 gjorde man saaledes i Skern Kirke i Vestjylland et morsomt Fund af Smykker, der efter Navnebogstaverne tilhørte den daværende Præstekone og er bleven liggende i Kirkemuren, uagtet Præsten overlevede den sidste Svenskekrig i 11 Aar. Her bliver enhver Forklaring kun Gætteværk; i Errindlev derimod er Grunden maaske den, at Præsten mistede sin Hustru i Efteraaret 1659. Det *kan* da være hende, der uden at røbe Hemmeligheden for Manden, har gemt Sagerne saa godt, at de ikke blot er undsluppet hans Efterforskning men ogsaa Præstegaardens Ombygning et hundrede Aar senere.

Model af en Brønd. Kina. Fra de første Aarhundreder eft. Chr.

FRA DEN ETNOGRAFISKE SAMLING STØRRE GAVER

AF THOMAS THOMSEN

BLANDT Nationalmuseets Samlinger er den etnografiske den, der har det videste Virkefelt og det mindste Budget; lykkeligt derfor, at det ogsaa er den, der modtager de fleste og største Gaver.

For en halv Snes Aar siden var Samlingerne fra den Kultur, der herskede eller havde hersket i Peru, før Spanierne lagde deres lammende Haand paa Landet, ret sparsomme. Siden da er den, væsentlig ved Køb, baade i Udlandet og herhjemme, blevet ret fyldig og betydeligt mere mangesidet repræsenteret. Saaledes erhvervedes fra den udmærkede Hänfleinske Samling, som maaske vil erindres fra dens Udstilling i sin Tid paa Charlottenborg, blandt andet sjældne og gode Smaaskulpturer i Træ; men Samlingens Pragtstykke, en Mumie fra Nasca, iført sin Dragt, dækket af Fjermosaik i gult, sort, rødt og blaat, lykkedes det dengang ikke at sikre os. Den var udstillet i Museet et Par Aars Tid, men gik saa paa Udstilling i et udenlandsk Museum for til sidst med den øvrige Samling at havne paa en Auktion i Paris. Heldigvis blev den ikke købt af et Museum, og den og to smukke og sjældne Fjermosaiker tilbødes af Køberen til Nationalmuseet. Da imidlertid den forlangte Sum — skønt ingenlunde for høj — dog repræsenterede den etnografiske Samlings ordinære Indkøbssum for mere end 3 Aar, syntes alt

Fig. 2. Dansedragt, anvendt af Indianere ved Orinoco-floden.

Haab at være ude. At søge Staten om et ekstraordinært Tilskud vilde være unyttigt; inden Beløbet i gunstigste Fald kunde bevilges, vilde Fristen forlængst være udløbet og Sagerne paany slupne os af Hænde, denne Gang sikkert for bestandig. Det gjaldt hurtig Handling.

Paa dette Tidspunkt tog Museets varmt interesserede og altid redbonne Ven, Dr. Knud Rasmussen Sagen i sin Haand. Skønt han foregaaende Aar havde beriget Museet med store nordasiatiske Samlinger i Tilknytning til „Femte Thuleexpeditionens“ Materiale, garanterede han den fulde Sum i Haab om senere ogsaa blandt sine Venner at kunne vække Interesse for Sagen. Dette Haab svigtede ikke; foruden ham skylder Museet Professor Gudmund Hatt, Direktør Vagn Jacobsen og Fabrikant Gregers Winkel, at disse betydningsfulde Sager forblev paa dansk Grund.

Saa vidt os bekendt har Mumien (Fig. 3) ikke sin Mage i noget europæisk eller nordamerikansk Museum. Den har aldrig været aabnet; Røntgenbilleder, som Dr. Edvard Collin i sin Tid velvilligt paatog sig at udføre, viser Skelettet siddende paa Hug i den vanlige sammenbøjede Stilling med Haanden under Kind. Det er indsyet i en Art Sæk, der er stoppet ud med Bomuld og hvis øverste Del forestiller den dødes Hoved. Røntgenbilledet viser, at Ligets Kranium kun delvis naar op i dette falske Hoved. Dette er prydet med paasyede Øjne, Næse og Mund af Sølvblik; af samme Stof er Pandebaandet; de Striber, der fra Øjnene løber ned over Kinderne betegner Taarer. De flade, vinkelformede Øresmykker er helt beklædte med et Fjermønster i brogede Farver, og i Nakken er paasyet talrige Fletninger. Snore over Brystet og om Livet er behængte med Poser, indeholdende forskellige Frø og Urter. Under Fjerdragten bærer Mumien yderligere en Dragt af Bomuld i mønstret Vævning.

Det var Skik i den Sæk, der indeslutter Mumien, at medgive den døde Tøjer og andet Udstyr. Maaden, paa hvilken dette anbragtes, kender man dog lidet til; i Peru aabnes Mumierne gerne uden al Varsomhed. Interessen har mere været for, *hvad* der fandtes, ikke for, *hvorledes* det var nedlagt. Det er da Museets Hensigt at underkaste denne

Mumie en videnskabelig Undersøgelse under stadig Fotografering for hvert nyt Lag, der kommer frem. Det kan, da Sækken kan aabnes i sin Sammensyning, gøres uden at Mumien, naar den paany er paaklædt, har forandret Udseende. Hvad en saadan Undersøgelse kan bringe af Sager, er naturligvis ganske uvist; men ny Viden vil den under alle Omstændigheder give.

Har det kostet Vanskeligheder, inden disse Sager faldt til Ro i Museet, er en anden sydamerikansk Samling, fra nulevende Indianere, saa at sige kommen lige ind ad Døren; den afgiver et smukt Eksempel paa, hvorledes Danske, der færdes i fjerne Egne, tænker paa, hvad de under deres særlige Forhold kan udrette for deres Hjemland. Ingeniør Wenzel Gedde, der i 19 Aar har opholdt sig i Venezuela, tildels beskæftiget ved Orinocofloden med Brobygning, aflagde efter sin Hjemkomst Museet et Besøg og tilbød det en Samling paa godt et halvt Hundrede Stykker, som

Fig. 3. Gammel peruansk Mumie, iført broget Fjerdragt.

han havde indsamlet blandt Piaroa- og Guahibo-indianerne, to ret lidet kendte Stammer ved øvre Orinoco. Hertil hører den i Fig. 2 afbildede Dansedragt, som den bruges af Mænd af Piaroastammen. Over- og Underkrop er dækket af Strimler af Palmeblade; den spidse Hovedbedækning, der oventil ender i en rød Fjerbusk, er prydet med Ornamenten i Jordfarver. Giveren har samlet med megen Omsigt, og mange er de lagttagelser, han har gjort under sin Færden blandt Indianerne.

Stærkest er dog den østasiatiske Afdeling blevet øget ved Gaver. En Pryd for den kinesiske Sal er saaledes fire smukke og karakteristiske Væg billeder, der er skænkede Samlingen af Kontorchef R. Berner, hvis Fader, Direktør Iwan Ber-

ner, i sin Tid har hjembragt dem fra Kina; de skal hidrøre fra et Palads i Peking. Paa en stærkt blaa Silkegrund ses i Relief Vaser og Kurve med Blomster og Frugter, fint udførte i malet Silketøj. De udgør tilsammen en i Kina hyppigt forekommende Fremstilling: De fire Aarstiders Blomster; Vinteren betegnes ved det vilde Blommetræ, Foraaret ved Pæontræet, Sommeren ved Lotus og Efteraaret ved Chrysanthemum. Ved Vasernes Fod ses Tegn paa den næste Aarstids Frembrud, saaledes paa Vinterbilledet Foraarets Pæon og paa Sommerbilledet (se Fig. 5) Efteraarets Frugter, deriblandt Fingercitronen, „Buddhas Haand“ og Lotusfrugten

Fig. 4. Opsadlet Ridehest, udført i Ler. Kina, ca. 7. Aarh.

med den siformede Bund, gennem hvis Aabninger Frøene stikker frem. Lotusen, der ubesudlet stiger op af Dyndet, er for Buddhisten Renhedens Symbol. Rammerne bærer paa Siderne Tegn for et langt Liv og i Hjørnerne Lykkesymbolet, Flagermusen, og udtrykker saaledes Givrens gode Ønsker. De to her givne Billeder er Sommer og Efteraar.

Af kinesisk Keramik fra de senere Aarhundreder har Museet en efter Forholdene righoldig Samling. I det 17. Aarhundrede samlede man allerede paa kinesisk Porcelæn baade paa Kunstkamrene og paa Slottene. Dette steg yderligere i vor Kinafarts Kulminationsperiode efter 1730erne,

hvilken faldt sammen med en god Periode for det kinesiske Porcelæn. Høffet mødte i det østasiatiske Kompagni, naar Kinafarerne vendte hjem, og Interessen bredte sig til Herregaardene og de rige Privathjem, hvor man indrettede Sale med kinesiske Møbler, Porcelæn og Tapeter. Man opførte ogsaa Efterligninger af kinesiske Bygninger; et af enhver Københavner kendt Minde herom er Øen i Frederiksberg Have med Broen og Pavillonen, hvor den kongelige Familie tog over og drak The. Sammen med Manien for Kineseriet virkede Interessen for Porcelænet selv, der jo da begyndte at fremstilles i Europa og ogsaa herhjemme.

Det meste af det Porcelæn, Museet skylder Kunstammeret og Slottene, er større Vaser og Kummer, beregnede til at staa fremme paa Gulvet eller som Pryd paa Møblerne. Langt mere forskelligartet blev Repræsentationen for Kinas Kultur ved Købmand P. Kjerulffs store Gaver i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede. I over en Menneskealder fra 1859 sad han i Peking som den eneste Europæer med Ret til at handle; gennem ham forsynedes Gesandtskaberne med europæiske Varer og selve Kejserhoffet var blandt hans Kunder, hvad der ikke var uden Betydning for Kvaliteten af de store Samlinger, han efterhaanden hjemsendte. De indeholdt ikke blot Porcelæn, men de forskelligste Arter af kinesiske Sager. Herigennem fik vi blandt andet ogsaa Typer for Kera-

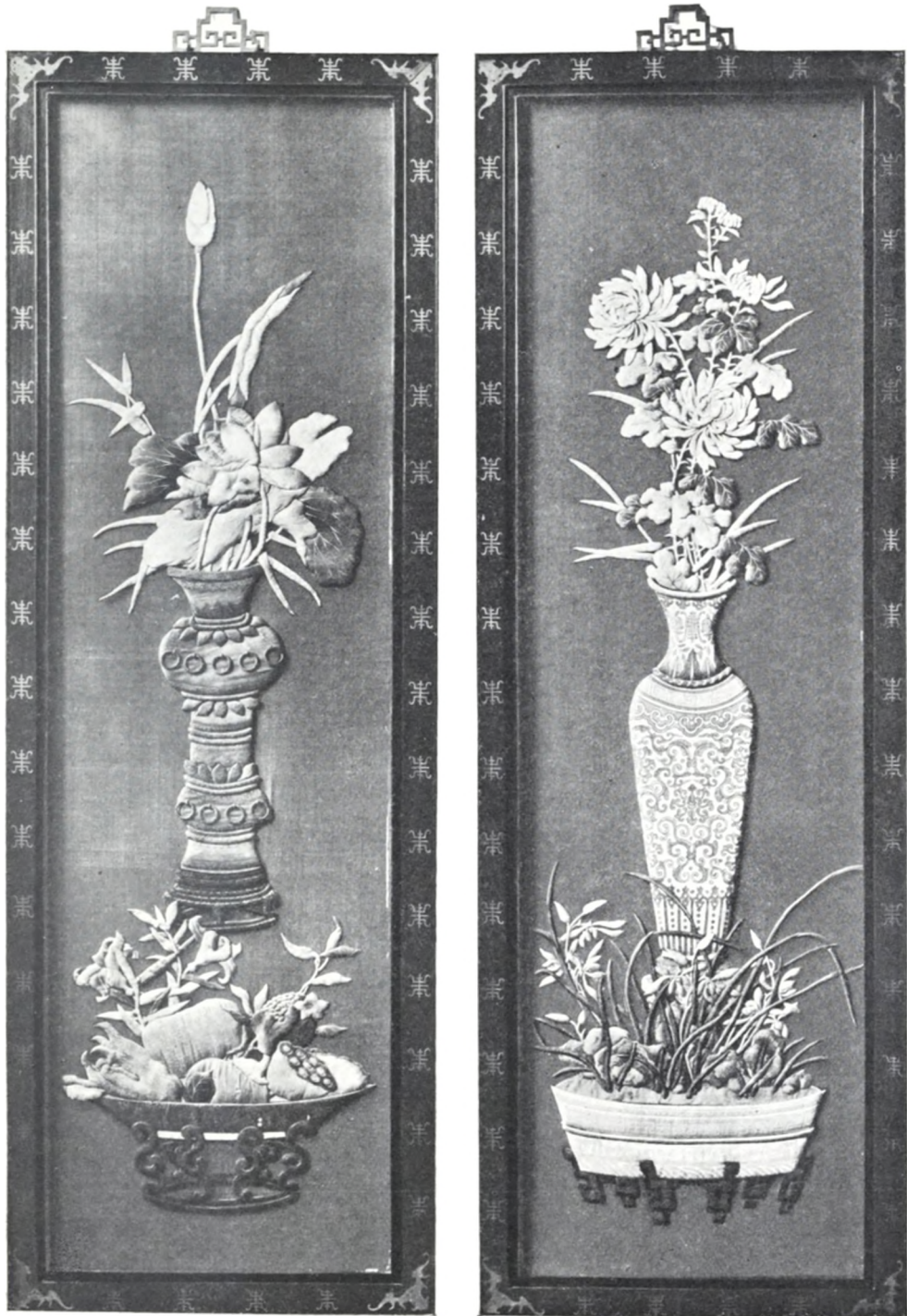

Fig. 5. Kinesiske Væg billeder: Sommerens og Efteraarets Blomster.

mikken tilbage til ca. Aar 1000. — Paa Kinas Kultur i det første Aartusinde af vor Tidsregning kunde man derimod indtil for en god halv Snes Aar siden ikke finde Eksempler i Museet. Keramikken fra denne Periode er overhovedet først blevet nøjere kendt i Europa i den sidste Menneskealder, hvad der hænger sam-

Fig. 6. Glaseret Lerfigur. Tagrytter fra Tangperioden i Kina.

men med, at den fremdrages af Gravene, og Kineserne nærrede en stærk Pietet for deres Forfædres Hvi-lesteder; Baneingeniørerne blev tvungne til at føre Skin-nevejen udenom de talrige Grave. Efter at det moderne Kina har brudt med dette Princip er der kastet et helt nyt Lys over Landets ældre Kulturhistorie.

Man brugte dengang at give den døde et helt Udstyr med for det andet Liv, dels virkelige Brugsgenstande som Husgeraad og Vaaben, dels smaa Efterligninger, Symboler paa, hvad han havde ejet i levende Live eller kunde tænkes at faa Brug for hinsides. Foruden overnaturlige Væsner, der skulde vogte Graven, finder man Følge af Mænd og Kvinder: Krigere, Skuespillere og Danserinder, endvidere Heste og Kameler med Mænd til at passe dem, Huse, Stalde og Brønde, Husdyr

af forskellig Art og meget andet. Man faar ikke blot herved et ret intimt Indblik i Livet, som det førtes i Sogn og i Fest; men Gravfundene har tillige givet os Kendskab til en helt anden Kunstform end den, der træder os imøde gennem de senere Aarhundreders mere stiliserede og i en bestemt Form stivnede Figurer, en langt mere frisk og realistisk Behandling af Stoffet. Frodigst har denne Kunst blomstret under Handynastiet i Aarhundrederne omkring vor Tidsregnings Begyndelse og under Tangdynastiet i 7.—9. Aarhundrede; i hvert Fald er den hidtil bedst kendt fra disse Perioder.

Ifjor skænkede Missionær Johannes Vyff, der virker i Antung i Mantjuriet, Museet blandt andre Sager en Del af de ovenomtalte morsomme smaa Husdyr. Vore fleste og største Erhvervelser fra det første Aartusinde skylder Museet dog

Ny Carlsbergfondets oftere viste Interesse og Velvilje. En stor karakteristisk, broget glaseret Krigerfigur har saaledes allerede i flere Aar staaet i Kinaafdelingen sammen med nogle mindre Figurer, som Museet selv har købt. Vor Repræsentation var dog stadig meget ensidig; fra Tangtiden havde vi ingen Kar og Vaser, og fra den tidligere Tid savnede vi overhovedet alt. Paa dette Forhold er der nu bødet ved Fondets store Gave henimod Jul ifjor, hvorved vi blev istand til at købe en Snes Genstande af en Samling, som Firmaet Johansen & Jæger havde faaet hjem direkte fra deres Opkøbere i Kina; de spænder over Tiden fra Handynastiet til det efter Tang følgende Sungdynasti.

Af de for de forskellige Perioder ejendommelige Kar er ingen gengivet her, da de ikke vilde komme til deres Ret, naar Farvevirkningen og det af Tiden frembragte iriserende Overtræk gaar tabt. Af Brøndmodeller, udførte i en blaagraa, haardt brændt Lermasse uden Glasur, men med indpressede Ornamenter, erhvervedes 3 forskellige; en af dem, Fig. 1, er prydet med Rytterscener, en anden bærer bl. a. en Indskrift, der betegner den som den østre Brønd, hvad der antyder, at man har at gøre med Gengivelser efter Naturen. Der er Modeller af Vogne, af Kogeindretninger og af en Dam med Ænder og Fisk, en liggende Kamel, belæsset med et Par Vognhjul og et Par smukt modellerede, opsadlende Heste, Fig. 4, uglaserede, men prydede med rød Maling; det er sikkert et sammenhørende Par, selvom der er nogen Forskel, saavel i Rejsningen som i Rideudstyret. Disse og de i Relieffet gengivne Dyr viser en stor, svær Hesterace, vidt forskellig fra Nutidens smaa, mongolske Heste.

Af Sager, som ikke hidrører fra Grave, skal fremhæves den i Fig. 6 gengivne, prægtige Figur, en saakaldet Tagrytter, der anbragtes paa Tagets Rygning; dens Fodstykke er formet som en Tøndehvælving, saa det kunde gribe ned om Tagstenene til begge Sider og saaledes beskytte mod Fugtigheden. Der er Kraft og Liv i den sværlemmede, næsten nøgne Figur. Hans eneste Beklædning er korte Støvler og et Lændeklæde, der i den stærke Udfaldsstilling, hvori han staar, naar ned til Jorden fortil; dette Klæde har nu en pragtfuld iriserende Glans. Det er et dæmonisk Væsen, der staar rede til Angreb; i Hænderne har han aabenbart holdt et Tohaandsvaaben, som han har været i Begreb med at svinge til Forsvar mod mulige Fjender. Efter en Meddelelse, for hvis Rigtighed Sælgeren dog ikke kunde garantere, skal Figuren have prydet Taget paa det tidligere Tangkejserpalads i Losyang, hvor den skal være fundet af Feng Yu Schangs Soldater.

En skarp Modsætning til den Energi, der præger Paladsvogteren, frembyder den ophøjede Ro i det i Fig. 7 afbildede Hoved af en stor Buddhafigur. Det er støbt i Jærn og hidrører antagelig fra samme Periode som foregaaende.

Det skal tilføjes, at Museet ved Sælgernes Imødekommenhed i Anledning af det store Køb endnu fik overladt et tveegget Bronzesværd fra Hanperioden. Det bærer paa den ene Side af Klingens, der er støbt i et med Fæstet, en Indskrift. Denne lader sig, da enkelte af Tegnene er ret udslidte, maaske ikke læse i sin Helhed; Docent, Dr. Kurt Wulff, til hvem Museet saa ofte er tyet angaaende Indskrifter, nævner dog i en foreløbig Meddelelse, at visse af Tegnene angiver, at Sværdet var bestemt til som en Kostbarhed at bevares for Efterkommerne til Offerbrug.

De Gaver, som her har kunnet nævnes, er kun faa af de største. Der er mange andre interesserede og offervillige Givere, der af Pladshensyn, ikke af Mangel paa Taknemlighed, her har maattet forbigaa.

Just som dette var ved at afgives til Trykken, kom der endnu en Gave, der her ikke kan lades uberørt. Fra vor Landsmand Lieutnant H. Haslund-Christensen, som for Tiden er den svenske Forsker Sven Hedins Ledsager paa hans centralasiatiske Ekspedition, modtog Museet nemlig 8 paa Silke malede mongolske Alterbilleder, henhørende til den lamaistiske Gudstjeneste. De fleste af dem fremstiller de rædselsvækkende, dæmoniske Guddomme, der i saa stort Tal er indgaede i denne Form for Buddhismen, andre er dog prægede af den Ro og Værdighed, som er karakteristisk for buddhistiske Fremstillinger andetsteds; desværre har Pladsen ikke tilladt os at afbilde noget af disse Billeder. Giveren udtaler i sit Brev Haabet om, at den Dag maatte komme, da han kunde rejse til Asien med en Ekspedition under dansk Flag. Det var at ønske, at dette Haab kunde blive til Virkelighed, inden den egenartede Kultur i de Egne er gaet tabt.

Fig. 7. Buddhahoved, støbt i Jærn. Kina. Antagelig fra Tangperioden.

